

József Attila Tudományegyetem Pedagógiai Tanszéke

Általános iskolások erkölcsi-társadalmi tudata

D O K T O R I É R T E K E Z É S

Irta:

Janovszky Sándor

Szeged, 1984.

T a r t a l o m

Bevezetés.....	1
I. Erkölcsei fejlettség vizsgálata az általános iskola alsó tagozatában.....	6
II. Tizennégy éves tanulók erkölcsi fogalmai és ítéletei.....	27
III. Az általános iskola felső tago- zatos tanulói erkölcsi - társas- dalmi fejlettségének vizsgálata.....	59
IV. Összefoglalás.....	76
V. Mellékletek.....	81
VI. Irodalom.....	108

Bevezetés

Erkölc, erkölcsi nevelés - állandóan élő, létező probléma életünkben. Legtöbbször észre sem vesszük, hogy egy-egy szó, mozdulat, magatartás milyen nyomokat hagy, vagy hagyhat embertársainkban, a tanulóban, ami éppen erkölcsi ítéletét, tetteit irányítja, befolyásolja.

Az erkölcs egyik konkrét megnyilvánulási formája a gyakorlat, amely viselkedésben, magatartásban, önmagunk és mások cselekedeteinek megítélésében nyilvánul meg. A másik oldalon az adott társadalom által meghatározott erkölcsi normarendszer, az egyénben kialakult erkölcsi tudat áll.

A kettő között azonban nagyon gyakran ellentmondás figyelhető meg. Nemcsak a gyerekeknél, de a felnőtteknél is igen gyakran előfordul, hogy tudják mi volna helyes, a jó cselekedet adott helyzetben, mégis éppen az ellenkezője kerül megvalósulásra.

Az erkölcsi magatartás, viselkedés - mint maga a fogalom: erkölcs - komplex jellegű.

Életünkben sok tényező befolyásolhatja a viselkedést, az ítéletalkotást, Így a dönteni tudás képessége a határozottság, a kialakult erkölcsi tudat, akaratérő vagy éppen mindezek ellenkező előjelű megfelelője.

Ezek azok, amelyek nehezzé teszik embertársaink, tanulóink megismerését, megítélését.

Az erkölcs nem rendelkezik ugyan önálló tárgyi szférával, de behatol az élet minden területére.

Minden olyan viszonyban megtalálható, ahol felmerül az egyénnek a közösséghez, a másik egyénhez, önmagához való viszonya.

Az erkölcsnek nincs kialakult rendszere, mert az állandóan fejlődő és változó jelenség, ezért örök érvényű megállapításokat nem tehetünk.

Az erkölcs többféle meghatározásából lényegesnek tartunk kiemelni egyet.

"Az erkölcs a valóság elsajátításának és átalakításának sajátos értékelő - szabályozó módja, amely az emberek egész világhoz való viszonyát a jó és a rossz ellentmondásos mozgásában ítéli meg, s ezen keresztül a közösségi érdek és a személyiség fejlesztése nevében szabályozza az emberek magatartását." /1/

A fentiekből eredően nevelésünk legfontosabb célkitűzése, hogy tanulóink ismerjék fel a kollektívának velük szemben támasztott igényeit, annak szükségleteit, azt magukévá téve legyenek képesek körültekintő elemzésre, a szükségletnek megfelelően következetes magatartást tudjanak tanusítani.

Egyetérthetünk Roger Gal felfogásával, kisserint: "Nagyon keveset tettünk azért, hogy megtudjuk, mi játszódik a gyermek lelkében, mik a nehézségei, mi az, ami miatt megtorpan, milyen érzelmi problémák zavarják, mik térítik el figyelmét.

Túl sok időt fordítunk a tanításra és tanításunk ellenőrzésére. Sokkal több időt kellene fordítani arra, hogy dolgoztassuk és megfigyeljük a jelenlétünkben dolgozó gyermeket, hogy megadjuk neki az éppen szükséges biztos segítséget." /2/

A tanuló személyiségének tanulmányozása feltételezi, hogy feltárjuk mindazon tényezőket, amelyek meghatározói a fejlődésnek.

Nevezetesen a személyiség és környezet kölcsönhatásában, a tevékenység során alakul ki és mutatkozik meg az erkölcsi-társadalmi fejlettség viszonyulásainak rendszere, amely tartalmazza az érzelmi /intellektuális, esztétikai, morális/ viszonyulás különböző formáit más emberekhez és önmagához /értékelő viszonyulás/ való viszonyának motivumait.

WA tanulói személyiség-fejlődését tekintve az iskolai nevelőmunka két sűrűsödési pontja a személyiség és a közösség, ezért a nevelés eredményességének nélkülözhetetlen feltétele a nevelési helyzetekben egymásra ható személyiségek és csoportok megbízható ismerete." /3/

Az erkölcsi nevelés lényegében - ahogy fentebb is írtuk - magatartás formáló, melynek során olyan megnyilvánulási formák megerősítésére törekszünk tanítványainknál, amelyek megfelelnek a társadalom elvárásainak.

A személyiség tehát az erkölcsi nevelés folyamán olyan sajátosságokkal kell hogy rendelkezzen, amely biztosítja, hogy magatartását ingadozásmentesen érvényesíteni tudja.

Eszerint egy-egy erkölcsi-társadalmi követelmény elfogadása azt jelenti, hogy a személyiség ennek elsajátításával egy magasrendű ösztönző tényezővel lesz mindig gazdagabb.

Az erkölcsi-társadalmi szükséglet megerősödése egyben a jellem kialakulását is jelenti.

"A jellem tehát magasrendű erkölcsi-társadalmi szükségletek megerősödésének és a személyiségben történő hierarchikus organizálódásának eredménye és származéka." /4/

Az erkölcsi nevelés folyamata tehát tanítványaink erkölcsi-társadalmi tevékenységének, tapasztalatszerzésének és tudatosításának keretében zajlik le. Ebben a folyamatban kerül sőr az erkölcsi-társadalmi követelmények elfogadtatására s ezzel természetesen a jellem fokozatos kialakítására is.

A személyiség erkölcsi fejlődése, alakulása a családban kezdődik, majd az óvodában, iskolában, munkában folytatódik, érlelődik tovább, míg valamilyen fokra eljut.

"A személyiség erkölcsi nagysága attól függ, mennyire képes a fejlődést előre látni, mennyire képes korának átlagemberén felülemelkedni." /5/

Hogy erre képes legyen az egyén, a társadalom létező szükségleteit belső szükségletekké kell átalakítania. Társadalmunkban ezek összhangban vannak egymással.

"Az erkölcs a társadalmi tudatnak éppen az a sajátos történelmileg kialakult formája, amely az emberek magatartásával, cselekedeteivel szemben a fennálló követelményeket a magatartás, a cselekedetek értékelését meghatározó szabályokat, normákat tartalmazza, ugyanakkor fényt vet arra is, vajon a követelmények, szabályok, normák megfelelnek-e, vagy ellentmondanak az emberek tényleges életviszonyainak." /6/

Helyes nevelésünk eredményeként alakulhatnak ki olyan egyéniségek, akik képesek felülemelkedni korunk átlagemberén, képesek az emberek tetteit, viselkedését, önmaguk megnyilvánulásait megfelelően értékelni.

"Makarenkó pedagógiáját arra a megállapításra alapozta, hogy a szocialista társadalom a közösség elvén épül fel, és minden egyénnek egy szocialista közösség tagjának kell lennie. A szocialista társadalomban nem létezhet egyén a közösségen kívül, nem lehetséges elkülönült egyéni sors, egyéni út és boldogság sem, amely szembeszáll a közösség sorsával." /7/

E fenti idézet szellemében a mai, de az elkövetkezendő évtizedek is azt hisszük, felnövekvő nemzedékünkötől nemcsak az önállóságra való képességet követeli meg, hanem a felelősségvállalást és a komoly helytállást is. Ahhoz, hogy neveltjeink dönteni tudó emberekké váljanak, ki kell alakítanunk bennük társas életük, társadalmi tevékenységük szervezési készségét is.

Különösen jelentős ilyen szempontból az iskolai osztályfőnöki tevékenység nevelő jellege, melynek nagyon fontos jellemzője, hogy: "a munka komplex jellegű, a tanuló személyiségének egészére irányul. A személyiség minden oldala fejlesztésére törekszik, kellően hangsúlyozva az erkölcsi-politikai meggyőződés és magatartás formálását." /8/

A gyermeki személyiség is állandóan változik, fejlődik. Ennek folyamatos szemelőtt tartása, - különösen pedig a pozitív irányba való fejlődés segítése - mindannyiunk kiemelkedő feladata.

Vizsgálatunk során a bonyolult és sokrétű gyermeki személyiség erkölcsi fejlődési folyamatát kísértük meg feltárni.

Abból az alapvető tényből indultunk ki, hogy az eredményes nevelőmunka feltétele az olyan felmérések készítése, amely tájékoztat az egyes tanulók, illetve tanulói közösségek neveltségi szintjéről - megállapítván, mely területen kell többet tennünk nevelőmunkánk során.

A vizsgálatot az 1982/83-as tanévben 772 tanuló-nál végeztük el.

/Az erkölcsi fejlettség vizsgálata 519 alsótagozatos tanulóra terjedt ki. 23 nyolcadikosszintű tanuló erkölcsi fogalmait, ítéleteit gyűjtöttük össze, vettük elemzés alá. Az erkölcsi-társadalmi fejlettséget mutató vizsgálatunkat 230 hetedik, nyolcadik osztályos tanulón végeztük el./

Vizsgálataink tehát csak a gyermeki életkor egy konkrét szakaszát, állapotát - 6-14 éves tanulók - erkölcsi fogalmainak, ítéleteinek elemzését mutatja be.

A vizsgálat célja, módszerei

Vizsgálódásaink során képet kívántunk kapni arról, hogy az általános iskolában - városban és falun - a tanulók erkölcsi ítéletei megfelelnek-e a nevelési cél és követelmény-rendszernek, tükrözik-e megítéléseik erkölcsi magatartásukat is?

Vizsgálatainkat azért terjesztettük ki falusi tanulókra is, mert kíváncsiak voltunk arra, hogy azokban az iskolákban, amelyekben munkás és parasztgyermek többsége tanul, ahol a feltételek átlagosak vagy annál gyengébbek /peremterületi, falusi iskolák/, hogyan alakul a magatartás és az erkölcsi tudatosság.

Vizsgálatunk célja az, hogy a fejlődés adott szintjét bemutassuk, illetve elemezzük, hogy a társadalmi-erkölcsi értékeket, követelményeket, mennyire közelítették meg a tanulók.

Azt szeretnénk felderíteni, hogy a társadalom erkölcsi értékrendszere mennyiben érvényesül a tanulók értékítéleteiben, döntéseiben. Mennyire ismerik az erkölcsi normák, fogalmak tartalmát, hogyan alkalmazzák azt a vizsgálat feladataiban, erkölcsi helyzetekben.

Az erkölcsi tudatosság és magatartás közötti azon kapcsolatokat vizsgáljuk, amikor az erkölcsileg fejlettebb tudat nem von maga után minden esetben erkölcsileg magasabb szintű magatartást.

Azt a feltevést szeretnénk bizonyítani, hogy az erkölcsileg fejletlenebb tudat - a közösségre, mint az erkölcsi nevelés tartalmi jegyeinek egyik összetevőjére vonatkoztatva - együtt járhat viszonylag jó közösséggel.

Feltételezzük, hogy a peremterületeken és falvakban élő tanulóknál fejletlenebb erkölcsi tudattal találkozunk. Közismert a falusi és peremterületi tanulók hátránya a városiakkal szemben.

A szülők többsége fizikai dolgozó, így nem tudnak ugyanolyan művelődési lehetőségeket adni, mint egy értelmiségi család.

Mindez hátrányt jelent még akkor is, ha sokszor más területeken /pl.: az életben való helytállásban/ a fizikai dolgozók gyermekeinek adottságai jobbak.

Feltételeztük, hogy a falusi osztályok tanulói értékes közösségi tulajdonságokkal rendelkeznek.

A kijelölt iskolákat igen jól ismertük, mivel a korábbi években ezekben iskolaérettségi vizsgálatokat is végeztünk. A vizsgálati osztályokat megfigyelhettük, beszélgettünk a tanulókkal, tájékoztatást kaptunk róluk osztályfőnöküktől.

Személyiséglapjaik is segítségünkre voltak, melyből osztályfőnökük róluk alkotott véleményét ismertük meg.

A vizsgálatokat szabad asszociációs módszerrel, több-szemponthu kérdőív és megfigyelés módszerével végeztük.

A felsorolt feltevéseket az alábbiak szerint kívánjuk bizonyítani:

- I. Erkölcsei fogalmak és normák tartalmának vizsgálata alsótagozatban.
- II. A tanulók erkölcsi fogalomkincsének vizsgálata.
- III. Erkölcsei tudatosság vizsgálata a közösség fogalma és ismérvei alapján.
/Városi és falusi tanulók összehasonlító vizsgálata./

I.

Erkölcsei fejlettség vizsgálata az általános iskola
alsó tagozatában

A vizsgálat során arra voltunk kíváncsiak, hogy az erkölcsi fogalmak és normák tartalmát mennyire ismerik tanítványaink, hogyan alkalmazzák azokat az ismertetett szituációkban.

A feldolgozás során képet kaptunk a kollektív és individuális erkölcsi irányultságról, osztályonként, települési csoportonként és az azonos nemű tanulók vonatkozásában is.

A téma feldolgozásánál Bábosik István és Biró Katalin vizsgálatainak tapasztalatait is figyelembe vettük. Igyekezünk a vizsgálat anyagát a tanulók életkorához mérni.

A vizsgálatunkban az alsó tagozatosokat illetően 6 feladatot terveztünk.

Az 1., 2., 3. feladatok elsősorban a fogalom ismeretét és a szituációkban szereplő erkölcsi norma alkalmazását kívánták meg.

Szócsoportba vettünk fel 2-2 egymáshoz közellevő, de tartalmilag nem rokon szót. A feladatok megoldásai lényegében az erkölcsi cselekedetekben jelentkező viszonyulást jelentik, illetve a tulajdonságok megjelölését igénylik.

Igy egy-egy szó megjelölése felfogható úgy is, mint a példában szereplő pajtás cselekvésével kapcsolatos értékelő ítélet.

A 4-es feladat már differenciált ítéletalkotást kívánt a tanulóktól a lopás fogalmi körében. Rajzos válaszadási lehetőséget is biztosított. Ez a feladat erkölcsi problémahelyzetben való döntést is megkívánt!

Hasonló az 5-ös feladat, amely a hazugság és igazmondás fogalmát öleli fel.

A 6. különböző ítéllettipusokat láttat meg velünk, s a késve teljesített feladat etikai megítélését kívánja meg.

Az általános iskola 2.-3.-4. osztályába járó
tanulók vizsgálati adatai

<u>Évfolyam</u>	<u>Tanulók száma</u> <u>összesen</u>	<u>%-ban</u>
2.	178	100
3.	162	100
4.	179	100
<u>Leánytanulók száma:</u>		
2.	81	45,5
3.	97	59,8
4.	89	49,7
<u>Önálló osztályban</u> <u>tanulók</u>		
2.	178	100
3.	162	100
4.	179	100
<u>Városban tanulók</u>		
2.	102	57,3
3.	114	70,3
4.	123	68,7
<u>Községekben tanulók</u>		
2 .	76	42,7
3.	48	29,7
4.	56	31,3

A vizsgálat eredményei

Az előző táblázat szerint két települési csoport-
ba soroltuk a vizsgálatban részt vevő tanulókat.

Az 1. kategóriába kerültek a falusi gyerekek, míg a 2-be a városiak.

Nemek szerint	1.	2.	Összesen
Fiu	82	158	240
Leány	98	181	279
Összesen:	180	339	519

1. feladat értékelése /Lásd: 1. sz. melléklet/

Szemtelen	79 %
Rendetlen	8 %
Vad	4 %
Negatív tulajdonság összesen:	91 %
Bátor	5 %
Ügyes	3 %
Tisztelettudó	1 %
Pozitív tulajdonság összesen:	9 %

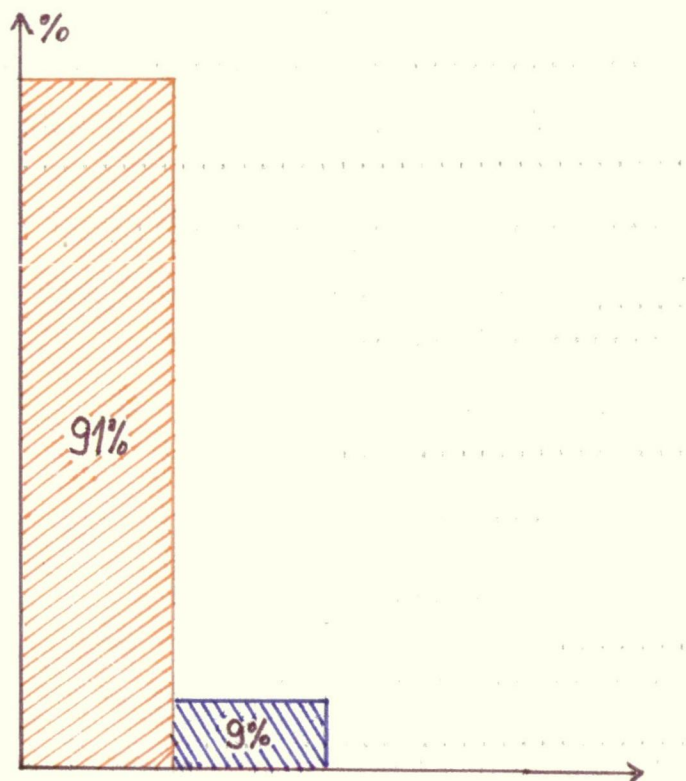
A táblázat szerint a megkérdezett tanulók 91 %-a oldotta meg helyesen a feladatot.

A példában "szemtelen" magatartású gyermek pozitív tulajdonságokkal történő minősítését /bátor, ügyes, tisztelettudó/ tartalmilag hibásnak kell elkönyvelnünk.

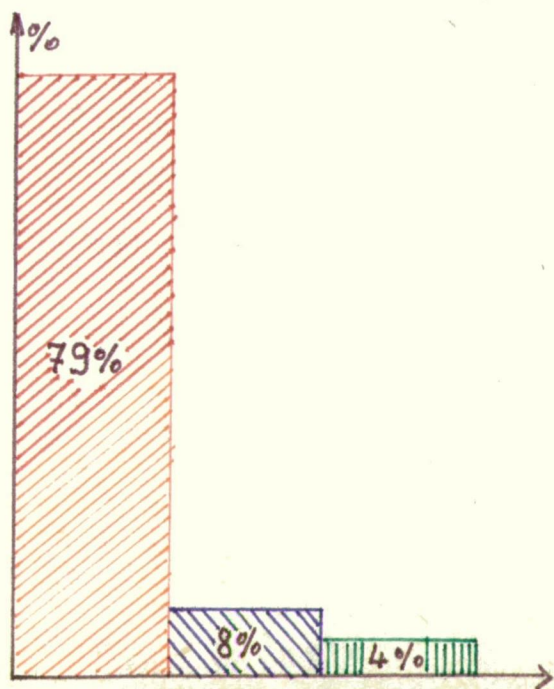
Település szerint a helyes válaszok aránya

Helyes válasz volt a "szemtelen":		79 %
1.	2.	%
Összesen:	83 %	75 %
		79

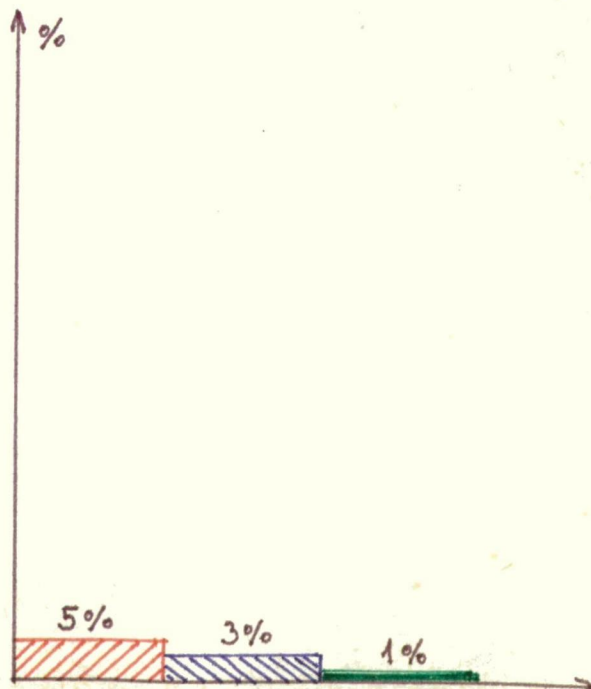
Negatív és pozitív tulajdonságok százalékos megoszlása

Negatív tulajdonságok
százalékos megoszlása

Pozitív tulajdonságok
százalékos megoszlása

A falusi tanulók válaszaik értékelhetők jobbnak. Az erkölcsi ítélet szempontjából elmarasztalható "bátor" megnevezés a városi tanulóknál fordul elő 3,4 %-ban.

Előfordulhat azonban az is, hogy a vizsgálatban résztvevő tanulók e kis részének néhány tagja nem ismeri kellő mélységben a bátor szó tartalmát és nem tudta azt differenciálten minősíteni.

A tanulók döntő többsége felismerte azt, hogy melyik a helyes cselekedet. A fiuk és lányok feladatmegoldása megegyező képet mutat. /Csupán 2 %-os eltérés van a lánytanulók javára./

2. feladat értékelése /Lásd: 2. sz. melléklet/

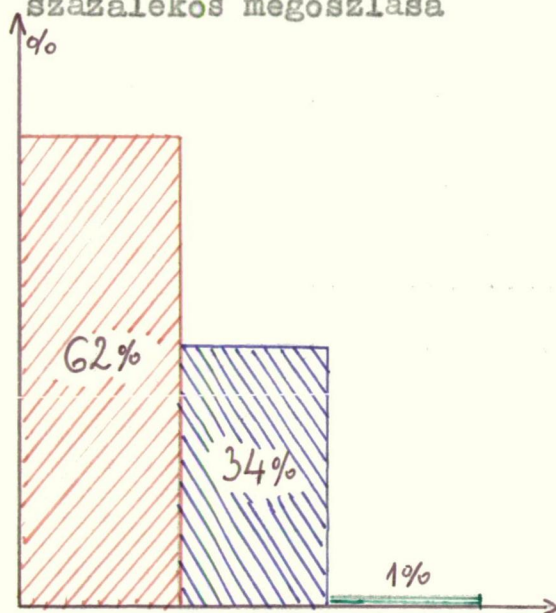
Ez a feladat a cselekvéssel való asszociáló képességet kívánta meg a bátor és gyáva tulajdonságok esetében. Azt a helyes magatartásformát kellett felismerni, amelyet elvárunk már e korosztálytól.

A feladatlap első kérdésére helyes válasz a bátor volt.

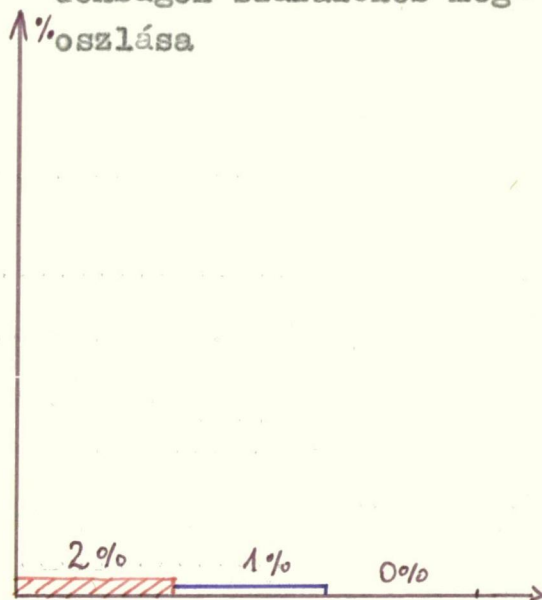
Igen közeli a szülő iránti tekintélyerkölcsre utaló engedelmes tulajdonság megjelölése is. A bátor szó megjelölésénél a fogorvostól való félelem leküzdését kellett tanulóinknak mint problémát felismerniük.

Bátor	62 %
Engedelmes	34 %
Pontos	1 %
Pozitív erkölcsi tulajdonság	
Összesen:	97 %

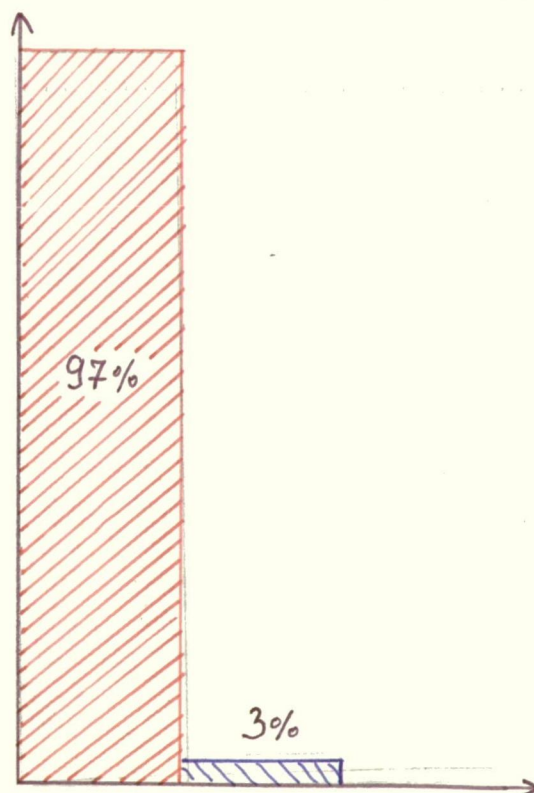
Pozitív erkölcsi tulajdonságok
százalékos megoszlása

Negatív erkölcsi tulaj-
donságok százalékos meg-
oszlása

Pozitív és negatív erkölcsi tulajdonságok százalékos
megoszlása

Gyáva	2 %
Engedetlen	1 %
Durva	0 %
Negatív erkölcsi tulajdonság	
összesen:	3 %

Akadtak olyan tanulók - 3 %-ban -, akik a pozitív cselekedetet negatív erkölcsi fogalommal minősítették. Ami szerintem a feladat fogalmának rossz értelmezéséből eredhetett.

Örvendetes viszont az, hogy a bátor fogalmat a tanulók 62 %-a helyesen felismerte. Várható volt az engedelmes szó ily magas százalékarányú előfordulása, hiszen az engedelmes magatartás ebben a korban pedagógiai szempontból a legfontosabb erény, egyben szófogadást is jelent.

Tehát e feladatnál eltérő lényegkiemelést tapasztalhattunk a megkérdezett tanulóknál.

Lányok - fiuk válaszának százalékos aránya

	Fiu	Lány	Összesen %
Bátor	58	66	62
Engedelmes	37	31	34

A táblázat jól mutatja, hogy a lányoknál a bátorságot sokan rendelték a példában ismertetett szituációhoz, még a fiuknál az engedelmességet tartották fontosabbnak.

Báhosik István szerint is igazolt tény ez.
"A nemek minősítő jelzőit gyakran választják
ugy, hogy az az erősebb, ami a másik nemre
jellemzőbb." /9/

Helyes megoldások aránya telenülés szerint

	1.	2.	%
Bátor	59	65	62
Engedelmes	37	29	34

A helyes megoldásban a városi tanulók vezetnek.
Az engedelmes minősítés az átlag felett fordul
elő a falusi tanulóknál.

Az összegezés után úgy tűnik, hogy a tanulók többsége ki tudja választani a helyes viselkedési módot, még akkor is, ha nem ismeri pontosan az erkölcsi tulajdonság tartalmát, illetve nem tudja tulajdonságjelzővel megjelölni az adott cselekvést.

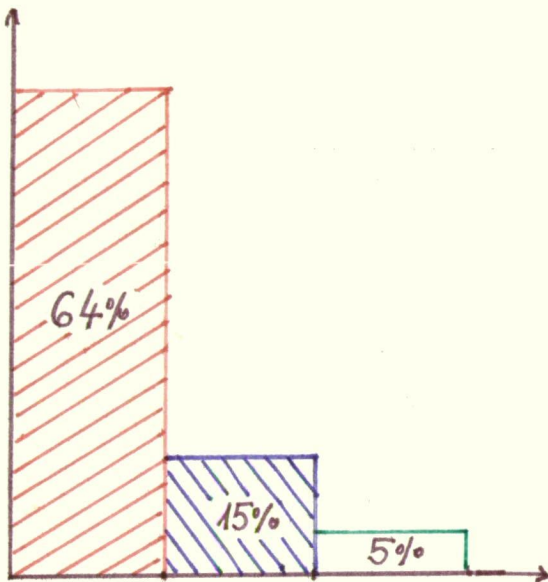
A 3. feladatlap értékelése

Ennél a feladatnál az önzés és a segítőkészség fogalmának körében végeztünk vizsgálódást.

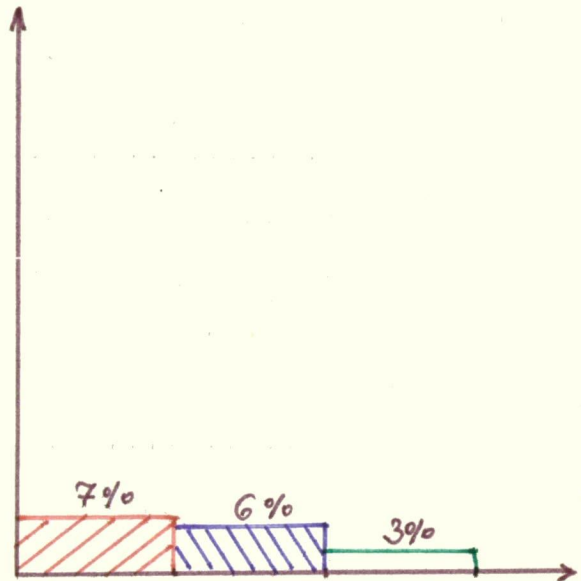
A segítőkész tulajdonság megszervezése volt a cél, illetve a vizsgálati szövegen keresztül ennek a szónak a felismerését, kiválasztását vártuk a megkérdezett tanulóktól.

A feladat megoldása a következőképpen alakult %-os bontásban:

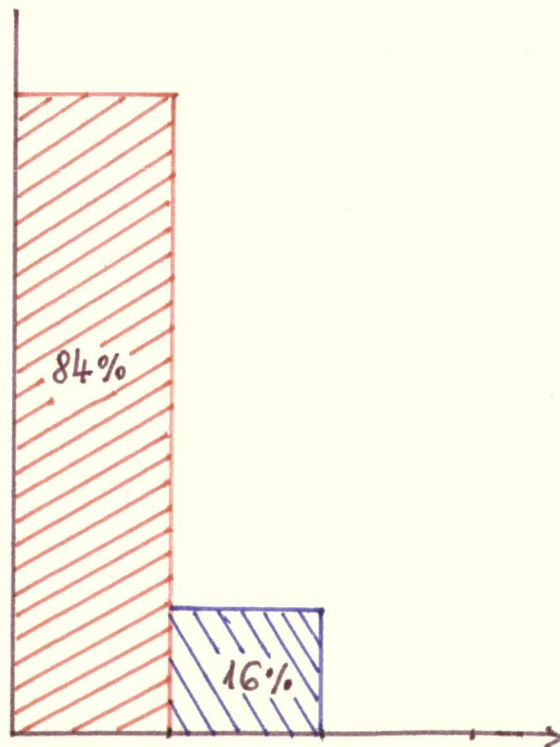
Pozitív erkölcsi tulajdonságok százalékos megoszlása

Negatív erkölcsi tulajdonságok százalékos megoszlása

Pozitív és negatív erkölcsi tulajdonságok százalékos megoszlása

Segítőkész	64 %
Engedelmes	15 %
Vidám	5 %
Pozitív tulajdonság összesen:	84 %
Durva	7 %
Önző	6 %
Félénk	3 %
Negatív tulajdonság összesen:	16 %

A várt szót a megkérdezettek 64 %-a választotta. Igen magas - 16 % - a negatív tulajdonságok %-os aránya.

Az önző és durva szavakat, mint erkölcsi fogalmakat ennél a feladatnál a helytelen cselekedet-
hez kellett asszociálni.

A feladatlapok áttekintése során úgy tűnt, hogy a segítőkész és önző fogalmak tartalmával kapcsolatosan tájékozottak legkevésbé a megkérdezett tanulók.

A pozitív tulajdonsággal minősített önző magatartást átlagosan 6 %-ban tévesen jelölték meg. Ilyen jellegű hibát legkisebb arányban a falusi tanulók vétettek.

Ez azt is bizonyítja, hogy a jó és rossz között ők biztonságosabban eligazodnak, viszont a fogalmak tartalmi differenciálásával több problémájuk van, mint a városi tanulóknak.

Lányok-fiúk válaszáinak százalékos aránya

	Fiu	Lány	Összesen
Segítőkész	68	60	64 %
Engedelmes	9	21	15 %

Helyes megoldások %-os aránya település szerint:

	1.	2.	%
Segítőkész	63	65	64
Engedelmes	17	13	15

A fogalom és normaismeret tekintetében igen minimális előny mutatkozik a városi tanulók javára.

A heteronóm erkölcsi gondolkodást idéző engedelmes megjelölés a falusi tanulóknál fordul elő nagyobb %-os arányban. Ez az "engedelmes" kifejezés esetünkben pozitív állásfoglalást jelent, de nem a cselekvéshez adekvát kifejezés, csupán utal a követelménynek való megfelelésre.

4. feladat

Ez a feladat differenciált ítéletalkotást kívánt a lopás fogalmi körében.

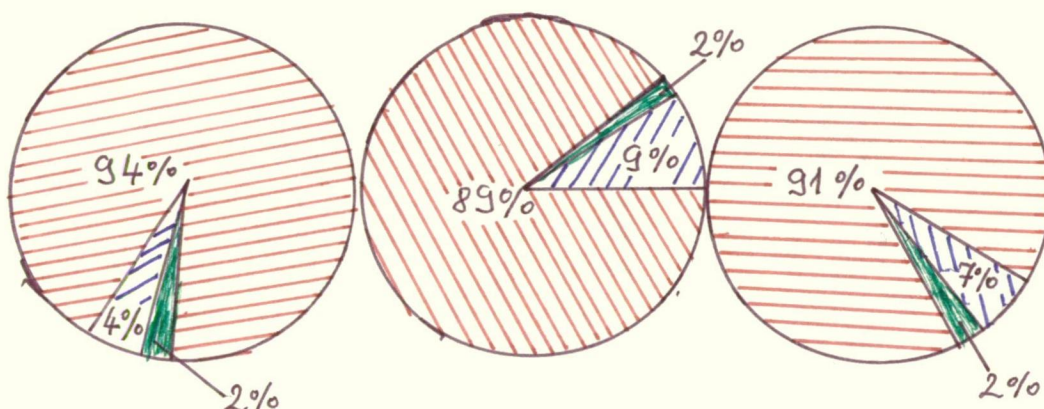
A helyes uton és a lopással szerzett tulajdon kérdésében tett vizsgálódás a következő képet mutatta.

A helyes megoldás a következő: András nevű szereplőtől szívesen elfogadna a tanuló cukorkát.

Laci és András cukorjából a lopás ténye miatt nem vehetett volna senki!

A differenciált ítéletalkotás a helyes úton és a lopással szerzett tulajdon kérdésében össze-
sitve a következőképpen alakult.

Elfogadja	%	Nem szívesen fogadja el	%	Elutasítja	%
András	94	Józsi	89	Laci	91
Józsi	4	Laci	9	Józsi	7
Laci	2	András	2	András	2

Az erkölcsileg pozitív cselekedetet a tanulók 94 %-a helyesen ítélte meg, annak ellenére, hogy e dolog megítélésében is akadtak olyanok, akik András cselekedetét negatívnak minősítették. Józsi cselekedetét kevesebb tanuló ítélte el, súlyosabb véteknek tartották Laci cselekedetét, aki az ABC-ből lopott.

A fiuk és lányok feladatmegoldása 1-2 %-os eltéréssel lényegében hasonlóknak mondható.

A helyes megoldás százalékos arányban település szerint a következőképpen alakult.

	1.	2.	%
Andrástól fogad el	96	92	94
Negatívan értékeli	3	5	4

E feladatnál a legjobb megoldásokat a falusi tanulók adták.

A falusi tanulóknál különösen szembetűnő, hogy a testvértől való eltulajdonítást súlyosabbnak minősítették igen sokan, a boltból való lopást enyhébbnek ítélték. Ezeknél a tanulóknál személytelen jellegűnek tűnik a közös tulajdon.

Az ellentétes értékelés hibáját főképpen a városi tanulók követték el. Ez főképpen a jó és rossz norma hiányának tüntethető fel.

5. feladatlap értékelése

Két ellentétes erkölcsi cselekedetet kellett megítélni, az igazmondását és a hazugságét.

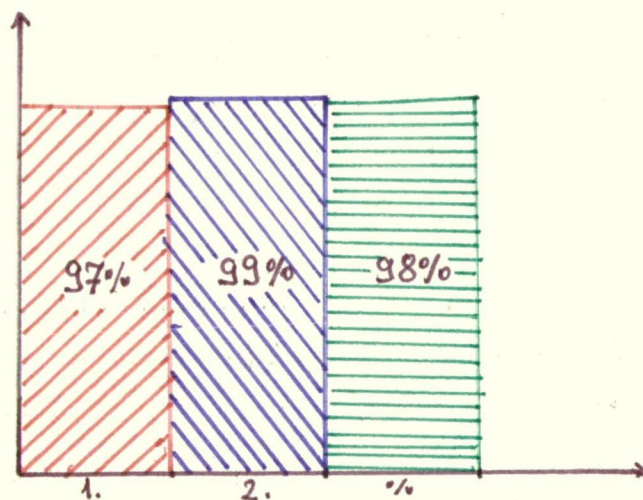
A két szereplő közül, annak ellenére hogy mind a kettő vétkes volt, a megkérdezett tanulók 98 %-a az osztályban igazmondó kislányt kívánta megvizsgáltatni.

A fiuk és lányok feladatmegoldása lényeges eltérést nem mutatott.

A tanulók eredményei százalékosan a következőképpen alakultak:

	1.	2.	%
Az osztályban igazatmondó Gizit vigasztalta meg	97	99	98

A városi tanulók igen szépen teljesítettek, de elégedettek lehetünk az összteljesítéssel is, hiszen a tanulók nagyrésze biztonsággal választotta ki azt a kislányt, akit erkölcsileg pozitívan értékelne.

6. feladatlap értékelése

Itt több szereplővel történik az esemény bemutatása, ezért a probléma felismerése, az erkölcsi vonatkozás kiemelése elég összetett feladatnak tűnt, különösen a 2.-3. osztályosok számára.

A feladatban erkölcsi vétség, előzmény és következmény is szerepel.

Arra voltunk kíváncsiak e feladatnál, hogy a tanulók lényegként mit emelnek ki, s ezt az általuk képviselt véleményalkotást melyik ítélettipus reprezentálja legjobban.

Örvendetes, hogy igen sok kérdőívből kitűnik a viselkedésre vonatkozó szabály megsértése, annak káros hatása.

Ezzel egyidejűleg megállapítható az is, hogy a feladatát késve teljesítő szereplőt elmarasztalják. Ebben az esetben az ítélethez vezető gondolkodási sort, érzelmi jellegű impulzusok kísérik, A cselekvést követő büntetés, az időben nem teljesített feladat motivumát emeli ki lényeges elemként.

Ez az ítéletkiválasztás a vizsgálat során feltételezi a helyes cselekedetre vonatkozó követelmény ismeretét, és az annak megfelelő tényleges tett elvárását is.

A táblázásban szereplő motivumra utaló ítélettipus is az aktuális erkölcsi szabállyal ellentétes magatartást ítéli el.

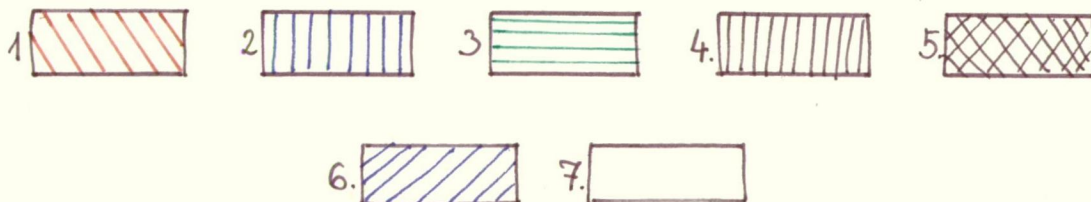
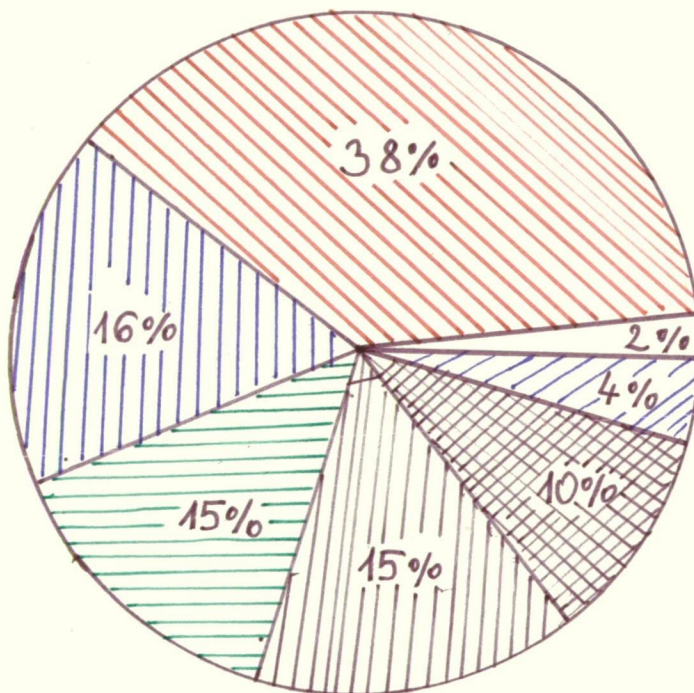
A vizsgálat anyagát elemezve megállapítható, hogy az erkölcsi konfliktust előidéző késedelmet a tanulók jelentős százaléka emelte ki lényeges elemként.

Az ítélettipusok százalékos előfordulása gyakoriság szerint a következő volt.

A táblázat hűen tükrözi, hogy az objektív következményt jelölő ítélet rangsorban /38 %/ az első helyen szerepel.

1./ Objektív következményt jelölő ítélet:	38 %
2./ Ténymegállapító ítélet:	16 %
3./ Erkölcsi ítélet:	15 %
4./ Motivumra utaló ítélet:	15 %
5./ Nem erkölcsi ítélet:	10 %
6./ Erkölcsi szabályra utaló ítélet:	4 %
7./ Hibás jelölés:	2 %

Az ítélettipusok százalékos megoszlása

Az első helyen jelzett ítélettipus település szerinti elosztásban az alábbi százalékos megoszlást mutatta:

Ítélet típusa	1.	2.	%
Motivumra utaló tény- ítélet és következ- ményre utaló ítéletek	63	69	66

Az erkölcsi problémahelyzet indító motívumát és annak következményét - örömdetesen - a tanulónak több mint fele nemelte ki helyesen.

Az alsó tagozatosok vizsgálatából levon-
ható következtetések

Az iskolásokra érvényes követelmények és szabályok megismertetése, ezek begyakoroltatása, követelményszinten tartása, értékelése az iskolai nevelés feladata legyen.

Feladatunk, hogy a korosztályt jellemző társadalmi, erkölcsi szükségleteket elfogadtassuk tanítványainkkal, azokat interiorizált folyamattá alakítsuk azért, mert a társadalmunkban érvényes együttélési szabályok a társadalmi beilleszkedés nélkülözhetetlen feltételei.

Éppen ezek a gondolatok kell, hogy készítsenek bennünket arra, hogy az erkölcsi, társadalmi megközelítést a valóság, tapasztalatokból kiinduló megközelítéseként fogjuk fel.

A feldolgozás során a település szerinti csoportosításnál szembeűnő volt, hogy a falusi tanulók fogalmi ismeretei alacsonyabb szintet mutatnak, de ritkábban vétenek olyan hibát, hogy a pozitív tulajdonságok helyett negatívot rendelnének a helyes magatartás, csűlekvés mellé.

/3. feladatlap értékelése/

Az erkölcsi fogalmakkal végzett feladatmegoldás során a tanulók ítéleteket alkottak. Az ilyen jellegű gondolkodási forma a cselekedet erkölcsi szempontu ismeretét is szükségessé teszi.

A társakkal való együttműködésnél elég sok bizonytalanságot tapasztalhattunk /84 % volt a helyes megoldás./

A hazugsággal kapcsolatos ismereteket, a tilalmakat jól ismerik, bizonytalanság a lopásnak minősithető magatartással kapcsolatban mutatkozik.

A segítségadás, együttműködés, közösségi tulajdon védelmének elvét a falusi tanulók biztosabban alkalmazzák.

Végű konkluzióként megállapitható, hogy erkölcsi ítéleteket, döntést, problémamegoldó gondolkodást csak kellő ismeret birtokában alakithatunk ki. Csak az együttélés és kiművelt gondolkodás alapján alakul ki a döntés képessége.

Ez a részvizsgálat az életkorhoz mért erkölcsi problémák megoldására próbál iránymutatást nyújtani, illetve azt bemutatni, hogy megközelítőleg milyen szinten állt a vizsgálatban részt vevő iskolák alsó tagozatában az erkölcsi-társadalmi ismeretek fejlettsége a felmérés időpontjában.

II.

Tizennégy éves tanulók erkölcsi fogalmai
és ítéletei

A bonyolult gyermeki személyiség fejlődési folyamatait, annak egy konkrét szakaszát, állapotát igyekszünk e fejezetben feltárni a 14 éves tanulók erkölcsi fogalmainak, ítéleteinek elemzése alapján.

Az elővizsgálat, melyben erkölcsi fogalmakat gyűjtötték a tanulók, inkább csak szókinsük terjedelmét mutatja, mint saját erkölcsi tulajdonságaikat.

Néhány következtetésre azonban lehetőséget ad.

Az erkölcsi fejlettséget jobban mutatja - egyben mérhető összetevője az erkölcsi arculatnak - a tanulók erkölcsi ítéleteinek vizsgálata.

"Részben azért, mert ítélettel kifejezhető - 14 éves gyerek által is! - az erkölcsi tudat és tevékenység legtöbb formája; részben, mert az ítélet az erkölcsi magatartás fontos szabályozója." /10/

Elővizsgálatunkat szabad asszociációs módszerrel végeztük, mely arra irányult, hogy a tanulók erkölcsi fogalmainak körét, mennyiségét ismerjük meg.

A tanulók 15 perc alatt gyűjtötték össze az ismert tulajdonságokat, de mielőtt hozzáfogtak volna a gyűjtéshez, szükséges volt néhány mondattal ismertetni, hogy mit takarnak az erkölcsi fogalmak.

A feladatot a következőképpen fogalmaztuk meg:

"Gyűjtsetek olyan emberi tulajdonságokat, melyek jellemvonásokat tükröznek, s az emberek magatartásában, viszonyaikban nyilvánulnak meg. Az emberek társaikhoz, önmagukhoz, a közösséghez, munkához, tanuláshoz, hazához, társadalomhoz való viszonyukban figyelhetők meg.

Ezek pozitív és negatív tulajdonságok lehetnek, eszerint csoportosítsátok a fogalmakat, 15 perc áll rendelkezésetekre."

Ezután már egyértelműbb volt a tanulók előtt, hogy mit várunk tőlünk.

Sok olyan fogalmat gyűjtöttek, melyek nem sajátosan erkölcsi jellegűek, hanem értelmi, akarat-, érzelmi, esetleg külső tulajdonságokat takarnak.

Több olyan fogalmat találhatunk szókincsükben, melyek használatát egymás közötti beszélgetéseikben is gyakran megfigyelhetjük.

A sajátos "gyermekbeszéd" fogalmait eredeti formájukban hagytuk. Ilyenek például: bunkó, hisztis, trehány, tuskó, pofátlan, faragatlan.

Az erkölcsi fogalmakat a tanulók maguk sorolták be pozitív vagy negatív kategóriába. Érdekes, hogy egyes pozitív tulajdonságokat negatívként kezelnek, s az ellenpélda ugyanígy megtalálható.

A vitatkozó, kritizáló embert kimondottan negatívként kezelik, s az, hogy valaki szégyenlős, vagy bőbeszédű, mind a pozitív, mind pedig a negatív tulajdonságok között fellelhető.

Megtalálható a felsorolásban a napjainkban keletkezett "csöves" kifejezés is, mely iskolánk tanulóiban mint erkölcsi tulajdonság kifejezője él.

Igazuk is van, hiszen ebben a kifejezésben tükröződnek a gyermek viszonyai szüleihez, társadalomhoz, önmagukhoz.

Legtöbbször azonban a tanulók szemében az a "csöves", aki külső megjelenésében látszik annak.
/szükszáru farmert hord/

A szabad asszociációs módszer adatainak feldolgozása során megállapítottuk:

- a tanulók fogalomkincsének mennyiségét és gyakorisági sorrendjét;
- a fogalmak használatának relatív gyakoriságát;
- a nemek szerinti megoszlást a fogalmak használatában;
- elvégeztük a fogalmak tartalmi csoportosítását.

Vizsgálatunk további módszerei, melyeket folyamatosan alkalmaztunk: a megfigyelés, iskolai dokumentumok, tanulmányozása, beszélgetések.

A megfigyelés osztályfőnöki, s más tanítási órákon volt, ahol jól tükröződött a tanulók munkához, tanáraikhoz, társaikhoz való viszonya, valamint ítélőképességük fejlettsége.

Az iskolai dokumentumok közül a személyiséglapokon, ellenőrző füzetekben található adatok segítettek, melyek a tanulók magatartására vonatkozó ítéleteket, véleményeket, erkölcsi tulajdonságokat tartalmazzák.

Amíg a tanulók gyűjtésében több volt a negatív fogalom, mint a pozitív, addig a személyiséglapok a befejező évfolyam tanulóinak jellemzésére inkább pozitív tulajdonságokat, árnyalt megfogalmazásokat tartalmaztak.

Az ellenőrzők esetében pedig az figyelhető meg, hogy a pedagógusok sokkal inkább használják ezt a lehetőséget az elmarasztalás, hiányosságok, a tanulók rossz magatartásának feltűntetésére, írásos rögzítésére, mint a dicséretetek beírására.

Ezt azzal magyarázzuk, hogy kiemelkedően, jó, dicséretre méltó cselekedeteket, megnyilvánulásokat inkább konkrét dolgokkal érzékeltetik a pedagógusok tanítványaikkal.

Ez lehet jeles osztályzat, tárgyjutalom, kirándulás, táborozás.

Vizsgálatunk során az erkölcsi konfliktust tartalmazó történetek megítélésének módszerét használtuk. A tanulók szabadon alkothattak véleményt az ismertetett szituációkról.

A történeteket három csoport köré csoportosítottuk:

igazmondás,
becsületesség,
kötelességtudás,

A feldolgozást nehezítette, hogy a vélemények rögzítése során megkötéseket nem alkalmaztunk a tanulókkal szemben.

A történetek a következők:

I.

"Ervin és Ádám jó barátok. Gyakran játszottak, szórakoztak együtt. Iskolába menet megpillantották a moziplakátot.

Ádám elhatározta, hogy a délelőtti tanulás helyett inkább elmegy moziba. Megkérte Ervint, jelentse tanárnőjének azt, hogy beteg lett. Másnap a tanárnő Ádám beszámolója után megkérdezte Ervint, hogy barátja igazat mondott-e?!"

Ervin felállt, és.....

Te mit mondtál volna Ervin helyébe és miért?

Fejezd be a történetet!

Az ítéletalkotás elemzése során megállapítható, hogy a tanulók 17 %-a tanuskodna csak barátnője mellett. Az igazságot a megkérdezett tanulók többféle meggondolás alapján mondanák el osztályfőnöküknek.

II.

"Péter és Zsolt együtt játszadoztak a játszótéren. Egy jól eltalált lövés betörte a közeli épület ablakát. Keresték, hogy ki volt a tettes, de Zsolt nem jelentkezett."

Mi a véleményed Zsolt tettéről, indokold!

Zsolt cselekedetét valamennyi megkérdezett tanuló helytelenítette. Ismét az indoklásban találhatók csak különbségek.

III.

"Pali és Edit kémia órán vállalta, hogy elkészítik a közetgyűjteményt, és a következő órán az osztállyal közösen elevenítik fel ezzel kapcsolatos ismereteiket. Vállalásaikat nem teljesítették, helyette teniszezni mentek.

Mi a véleményed cselekedetükről és miért?

Ez a feladat a kötelesség felismerésének tudatosulását feltételezi. Alapot jelent a fejlett erkölcsi arculat kibontakozásához. Valamennyien helytelenítették Pali és Edit cselekedetét, de legtöbb megfogalmazásban a kötelesség teljesítésének elsődlegessége elmaradt.

Az osztályfőnöki tantervben már 5. osztálytól kezdve beépül a kötelességtudással kapcsolatos ismeretek átadása, mely koncentrikusan bővül a felsőtagozati osztályokban s a 8. osztályban összegződik.

Az anyag elemzése

A tanuló erkölcsi fogalomkincsének mennyiségi vizsgálata

A vizsgálati módot, a szabad asszociációs módszer Cser Jánostól ered. /Lásd: Az erkölcsi tulajdonságokat jelentő fogalmak 10-14 éves korban - c. műve 1959./

A tanulóknak 15 perc alatt kellett erkölcsi tulajdonságokat gyűjteniük.

Vizsgálatunkat az általános iskola befejező évfolyamán, a 8. osztályban végeztük. 23 tanuló erkölcsi fogalmainak terjedelmét vettük vizsgálódás alá.

A tanulók 230 fogalmat gyűjtöttek, ennek 10 %-a nem erkölcsi jellegű, hanem értelmi, érzelmi alapotot, külső tulajdonságokat tükröz.

tanulékony	eszes	ügyes
okos	jó felfogású	ügyetlen
buta	koszos	félénk
halk	mohó	édes
elegáns	csárogó	drága
törékeny	aluszekony	aranyos
szellemes	maradi	

Ezeket a fogalmakat gyakoriságukat tekintve különbözőképpen használják a tanulók, 1-15 közötti előfordulásban.

Vannak szavak, melyek nem erkölcsi, de belső tulajdonságokat tükröznek, s ezeket még a 8. osztályos tanulók is nehezen tudják differenciálni.

A jobb képességű tanulók esetében egy-két alkalommal fordul elő ezek besorolása az erkölcsi fogalmak közé, még a külső tulajdonságokat inkább a gyenge képességű tanulóknál találtuk.

Sokan közülük még nem jutottak el a fejlett erkölcsi gondolkodás szintjére, ami a pontos megkülönböztetésben segítené őket.

A 9-es melléklet tartalmazza a gyerekek által gyűjtött fogalmakat, gyakorisági sorrendben, valamint azt, hogy ezek hogyan oszlanak meg a fiúk és a lányok között.

Az adatok alapján gazdagnak tekinthető a tanulók szókinccse az erkölcsi fogalmak területén.

Reális képet azonban csak akkor kapunk, ha megvizsgáljuk, hogy a tanulók milyen gyakran használják ezeket, vagyis milyen az erkölcsi fogalmak relatív gyakorisága.

Az első helyen két fogalom is szerepel /szorgalmas, irigy/, melyet 23 tanulóból 21 használ, ez a tanulók 91 %-a.

E fogalmaknak igen nagy a relatív gyakorisága.

A gyakorisági lista végén szereplő fogalmakat csak 1-1 tanuló használja, ezek relatív gyakorisága kiesik.

Az erkölcsi fogalmakat a relatív gyakoriságuk alapján 4 kategóriába soroltuk:

Leggyakrabban használt erkölcsi fogalmaknak tekintettük azokat, melyeket a tanulók 48-91 %-a használt, 11-21 tanuló:

48,0 - 91,3 %

Gyakran használt erkölcsi fogalomnak tekintettük azokat, melyeket a tanulók 26-47 %-a, 6-10 tanuló használt:

26,1 - 47,0 %

Ritkán használt fogalomnak tekintettük azokat, melyeket a tanulók 8-26 %-a használt. /2-5 tanuló/

8,0 - 26,0 %

Legritkábban használt fogalomnak tekintettük azokat, melyeket csak 1-1 tanulónál találtunk meg.

4,0 %

Ezek alapján a fogalmak köre a következőképpen oszlik meg:

A fogalmak körének megoszlása

	Fogalom	
	%	db
Leggyakrabban	10,86	25
Gyakran	13,91	32
Ritkán	33,91	78
Legritkábban	41,30	95
Össz.	99,98	230

A leggyakrabban használt pozitív erkölcsi fogalmak

	Összes fogalom	Relatív gyakoriság %
Szorgalmas	21	91,3
Segítőképz	20	86,9
Jószívű	19	82,6
Kedves	15	65,2
Okos	15	65,2
Illedelmes	13	56,5
Rendes	12	52,1
Ügyes	12	52,1
Igazságos	12	52,1
Bátor	11	47,8
Üdvarias	11	47,8
Helytálló	11	47,8
Titoktartó	11	47,8

A leggyakrabban használt negatív erkölcsi fogal-
mak

	Összes fogalom	Relatív gyakoriság %
Irgy	21	91,3
Kapzsi	20	86,9
Goromba	19	82,6
Lusta	18	78,1
Önfejű	18	78,1
Szemtelen	17	73,9
Csaló	17	73,9
Gyalázatos	15	65,2
Becstelen	14	60,8
Gőgös	13	56,6
Hazug	13	56,5
Becsvágó	11	47,8

Pozitív és negatív fogalmak aránya a tanulók
erkölcsi fogalomkincsében

A tanulók a vizsgálat során 230 fogalmat soroltak be pozitív vagy negatív kategóriába saját megítélésük alapján.

Számszerűen:

Pozitív: 95 db az összes fogalom 41,3 %-a
negatív: 135 db az összes fogalom 58,7 %-a

Látható, hogy a negatív fogalmak köre jóval nagyobb.

Mivel magyarázható ez?

"A negatív erkölcsi fogalmak túlsúlyát a pedagógiai kutatók legtöbbször a helytelen nevelőmunkával magyarázzák. Arra hivatkoznak, hogy a gyakorlati oktató-nevelő munkában sokkal több az elmarasztalás, a negatív értékelés a pedagógus részéről, mint az elismerés, a dicséret a buzdítás. Bizonyára ennek is része van abban, hogy a tanulóknak több a tudatos negatív erkölcsi tapasztalatuk, mint a pozitív. Azonban a jelenséget nem lehet kizárólag ezzel magyarázni." /11/

Nevelésünk során mind a helyes, mind pedig a helytelen cselekvési módokat tudatosítanunk kell a tanulóknak, s ki kell alakítanunk bennük a döntési tudás képességét. Természetesen mindig a helyes döntés irányába.

Sokszor kerülnek tanulóink választás elé, amikor mérlegelésre kényszerülnek. Erkölcsi értéküket az adja meg, hogy hogyan döntenek, a helyes cselekedetet választják-e?

Ennek felmérésére lehetőséget biztosítottak a konfliktushelyzeteket tartalmazó történetek, melyek a következő fejezetben kerülnek bemutatásra.

Az erkölcsi fogalmak nemek szerinti megoszlása

A vizsgálatba 23 tanulót vontunk be.

Nemek szerinti megoszlás:

fiú	9	39,13 %
leány	14	60,87 %

Az erkölcsi fogalomkincs 43 %-át használja mindkét nem, 57 %-át csak fiuk, vagy csak lányok használják.

Az arányokat a következő táblázat mutatja:

	Fogalom			
	+	-	összes	%
Csak fiuk	18	27	45	20,0
Csak lányok	37	48	85	37,0
Mindkét nem	40	60	100	43,0
Összesen:	95	135	230	100,0

A fogalmak alkalmazásának relatív gyakorisága között lényeges az eltérés, ha a két nemet vizsgáljuk.

A gyakran és a leggyakrabban használt fogalmakat tekintve két olyan fogalom akadt, amelyeket csak lányok használtak:

gunyolódó,
halk.

Ezek tipikus "lányos" kifejezéseknek mondhatók. A fiuk nem használtak olyan kifejezést, ami a lányoknál ne fordult volna elő.

A ritkán és legritkábban használt fogalmak között már sokkal nagyobb az eltérés.

A legritkábban előforduló szavakat nem is ítéltük meg tipikus kifejezésként egyik nemre vonatkozóan sem, hiszen csak egy-egy tanulónál lelhető fel.

A ritkán használt fogalmak kategóriájában csak
lányok szókincsében található meg:

rátarti

bőbeszédű

kibirhatatlan

rossz-szívű

igazságtalan

eszes

bizalmas

Jó felfogásu

megbízható

jótevő

játékos

szégyenlős

alkalmazkodó

jóakaró

merész

szelíd

vidám

komoly

magabiztos

Csak a fiúk szókincsében találhatók:

idegenkedő

iszákos

önző

tevékeny

törékeny

mindenre kapható

hazaszerető

tisztelettudó

Ezek között csak néhány akad, amelyekre nemre
tipizálhatunk. Ezeket huzzuk alá a felsorolásban.

A tanulók erkölcsi fogalomkincsének tartalmi

csoportosítása

Ebben a részben a vizsgálati anyagot olyan szem-
pontból értékeljük, hogy az igen sokféle /230/ fo-
galom mire irányul, mihez fűződik.

A tartalmi csoportosításnál ismét Cser János
- már idézett - munkájából kölcsönöztük a kategó-
riák meghatározását:

	Fogalom	
	%	összes
Közösségek	26,5	61 db
Énhez fűződők	51,3	118 db
Munkára vonatkozóan	8,6	20 db
Anyagi vonatkozásuk	3,5	8 db
Igazsághoz fűződők	1,3	3 db
Vegyes, egyéb	8,6	20 db
Összesen:	99,8	230 db

A tartalmi csoportosításból kitűnik, hogy a fogalmak közül legtöbb az énhez fűződők köre, több mint 50 %, s feltűnően kevés az anyagi vonatkozásu, illetve az igazsághoz fűződő fogalom.

Több fogalom használatára számítottunk a munkával kapcsolatosan.

A számadatokból arra is következtethetünk, hogy a közösséghez fűződő erkölcsi fogalmak nem élnek felszinen a tanulók szókincsében, de egyértelműen azt sem vonhatjuk le, hogy ebből magatartásukra következtetni lehet.

A személyiséglapok vizsgálata

Az osztályfőnököknek a tanulók jellemzésére használt fogalmait a személyiséglapok alapján gyűjtöttük össze. A megfogalmazásokban főleg pozitív, vagy árnyalt kifejezések találhatók.

Az osztályfőnökök a tanulók jellemzésére 29 erkölcsi fogalmat használtak.

A továbbiakban leírták eredményeiket, családi körülményeiket, külső tulajdonságaikat, értelmi, érzelmi fejlettségüket.

A pedagógusok által használt kifejezések a következők:

zárkózott	eredményes
alkalmazkodó	kitartó
csendes	hangulatember
tisztelettudó	vidám
közösségi	érdeklődő
szerény	érzékeny
változó szorgalmu	példamutató
jókedélyű	gyenge aktivitásu
udvarias	könnyelmű
aktív	gyors
ügyes	kiegyensúlyozatlan
indulatos	alkalmazkodó
jó irányító készségű	helytálló
kedves	segítőkész
rendszeres	

Ezek közül leggyakrabban a közösségi, aktív, tisztelettudó fogalmakat alkalmazták.

A használt fogalmakat - a tanulókéval szemben -
- három kategóriába sorolhatjuk, melyek között az arány egyenlően oszlik meg:

közösségek	33 %
énhez fűződők	34 %
munkára vonatkozóak	33 %

Érthető is, hiszen ezek a tanulók továbbtanulnak, s ezek a lényeges jegyek jelezhetik a helyes képet a felvételizőkről.

A fogalmak inkább pozitivumokat tükröznek, de ha a jellemző tulajdonság lényeges, a negatív oldal is felszínre kerül, közvetve.

A tanulók erkölcsi ítéleteinek tartalmi vizsgálata

A vizsgálat során a tanulóknak ítéletet kellett alkotniuk morális konfliktust tartalmazó történetekről.

Valamennyiüktől egy-két mondatos választ kértünk, többen azonban hosszan fejtették ki gondolataikat a hallott szituációkról.

A történetek olyan helyzeteket tükröztek, melyek a mindennapi életben bármelyik gyermekkel előfordulhatnak, tehát életszerűek voltak.

Az első történet a következő:

"Ervin és Ádám jó barátok. Gyakran játszottak, szórakoztak együtt. Iskolába menet megpillantották a moziplakátot. Ádám elhatározta, hogy a délelőtti tanulás helyett elmegy moziba. Megkérte Ervint jelentse tanárnőjének, hogy beteg lett. Másnap a tanárnő Ádám beszámolója után megkérdezte Ervint, hogy barátja igazat mondott-e?"

Ervin felállt, és.....

Te mit mondtál volna Ervin helyébe és miért?

Fejezd be a történetet.

A 23 tanuló két táborra oszlik a történet megítélésében. Az ítéletalkotás során a tanulóknak mindössze 17 %-a tanuskodna csak barátnője mellett, de az indoklásokban különbségek találhatók.

Ezek a tanulók tehát a hazugságot mondanák, azt, hogy barátnőjük betegen feküdt. Nem árulnák el igaz barátjukat, mert megigérték, hogy mellette tanuskodnak.

Találó közmondásuk:

"Az ígéret szép szó, ha megtartják úgy jó!"

A helytállás a barát mellett valójában szép cselekedet, szemben az árulkodással. De ha valóban igaz barát vagyok, nem óvom-e meg Ádámot ettől a kellemetlenségtől?

Ennek módja pedig ez esetben, ha lebeszélem Ádámot szándékáról, a mozi látogatásról, mert iskolába kell mennie, ez a kötelessége.

A tanulók tisztában vannak azzal, hogy az igazság ugyanis kiderül, mégis vállalják a hamis tanuskodást.

A gyerekek 83 %-a megmondaná az igazat tanárnőjének.

Vizsgáljuk most meg, mivel indokolják ezt.

Nagyobb részük tisztában van vele, hogy az igazság ugyanis kiderül, s ezt az ismert közmondással támasztják alá:

"A hazug embert hamarabb utoléri, mint a sánta kutyát!"

Ezért mondanak ők igazat.

Két tanuló megállapítja, hogy megmondják az igazat, de ők előre is figyelmeztették volna barátjukat, hogy helytelenül cselekszik. Nem akarják, hogy ez barátjuknál még több alkalommal előforduljon, s utja rossz irányba terelődjön.

"Máskor is megnézhetette volna." - indokolja választát egy másik tanuló. Arra azonban nem tér ki, hogy ezt előre is közölhetette volna barátjával.

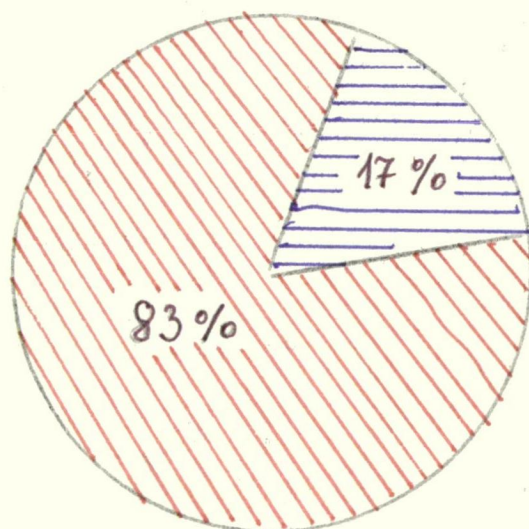
Tanárjának soha nem hazudna öt tanuló, nem csapnák be őt.

Érdekes a következő eset: egy tanulót a lelkiismeret furdalás gyötörné, s amiért az igazat kell mondania, az, hogy ez külső jelekben is látható rajta.

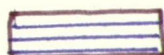
Négy tanuló véleménye, hogy mindig, minden helyzetben igazat kell mondani, s az igazi barátok nem hazudnak.

Egy tanuló - nagyon helyesen - az igazság fontosságát a becsületességgel kapcsolja össze, megállapítja, hogy az iskolát előtérbe kell helyezni a mozival szemben.

1/a. Ervin válaszáinak megítélése

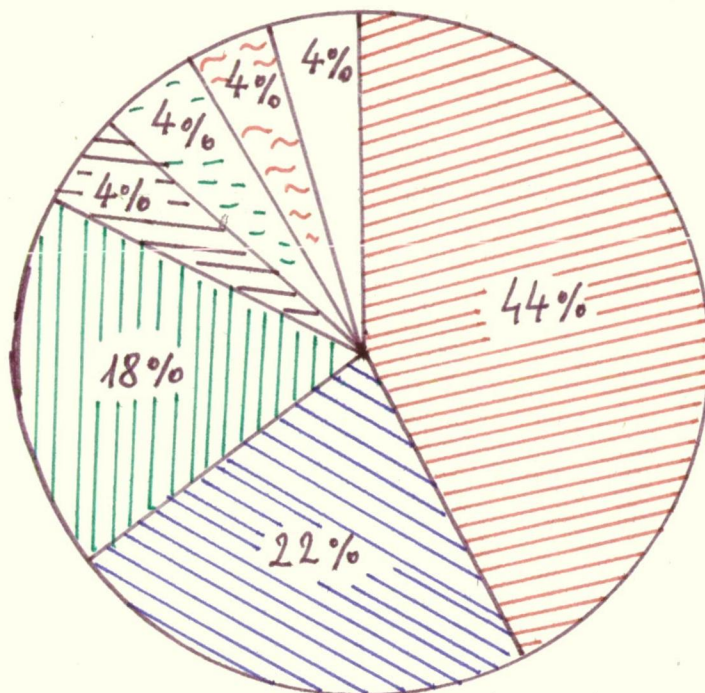

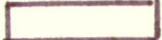
Barátja mellett tanuskodna /helytelen/

Az igazat mondja tanárjának /helyes/

1/b. A helyes ítéletek megoszlása indokaik alapján

- Az igazság ugyanis kiderül.
- Tanárját soha nem csapná be.
- Mindig minden helyzetben igazat kell mondani.
- Előre figyelmeztetné barátját.
- Lelkiismeret furdalása miatt mondana igazat.
- Becsületességet, az iskola elsődlegességét jelöli meg.
- "Máskor is megnézhetné volna".

A tanulóknak megvan az igazságérzet helyes szintje, érzik felelősségüket a helyzet megítélésében.

Megfigyeléseink szintén bizonyítják, hogy más helyzetekben is az igazságot előtérbe helyezik, szembeszállnak az igazságtalansággal.

Más kérdés, hogy ennek módja nem felel meg minden esetben a követelményeknek.

Lássunk erre egy példát:

Matematika órán öt tanuló kapott írásbeli feladatot, melyet önállóan kellett megoldaniuk. Az öt tanuló az első padban ült, mindenki tudta, hogy munkájuk elbírálás alá került. A többiek addig a munkafüzettel dolgoztak. Az öt tanuló között volt egy nagyon gyenge képességű fiú is.

Az ő munkáját próbálta sugással segíteni társa. A fiú természetesen csak azt az érdemjegyet kapta, amelyen tudást maga tudott produkálni.

Mindenki igazságosnak tartotta az ítéletet, csak a sugó fiú nem; ő azért segített társának, mert családi körülményei akadályozták a tanulásban. Erre kartársam megértette vele, hogy itt a segítségnek más módját kell választania.

Hogyan is határozhatnánk meg az igazságosság fogalmát?

"Az erkölcsi tudat fogalma, mely azt juttatja kifejezésre, hogy valamely viszonyokat kívánatosnak, az emberi lényeg és az emberi jogok meghatározott felfogásával összhangban állónak tekintünk. Az erkölcsi jó és rossz elvontabb fogalmaitól eltérően, amelyek minden társadalmi jelenség általános erkölcsi értékmérői, az

igazságosság az egymással szervesen összefüggő jelenség viszonyát jellemzi a jónak és a rossznak az emberek közötti megoszlása szempontjából." /12/

Az osztályfőnöki tantervben folyamatosan szerepel az igazságosság témája 5-8. osztályban egyaránt. Az arány jónak, elégségesnek mondható.

A következő szituációt ismét átgondoltan értékelték a tanulók:

"Péter és Zsolt együtt játszadoztak a játszótéren. Fociztak. Egy jól eltalált lövés betört a közeli épület ablakát. Keresték, hogy ki volt a tettes, de Zsolt nem jelentkezett."

Mi a véleményed Zsolt tettéről, indokold!?

Minden tanuló szerint helytelen, hogy Zsolt nem jelentkezett.

A tanulók 80 %-a bevallotta volna cselekedetét, a többiek pedig úgy ítélik meg, hogy ha már Zsoltnak nem volt bátorsága bevallani, Péternek kellett volna megmondania, hogy ketten tették, közösen vállalják a felelősséget.

A kérdezett tanulók 40 %-a szerint Zsolt helytelen viselkedése másokat, esetleg barátját sordorhatja bajba, amit ő minden további nélkül elvisel, s ezt elítélik.

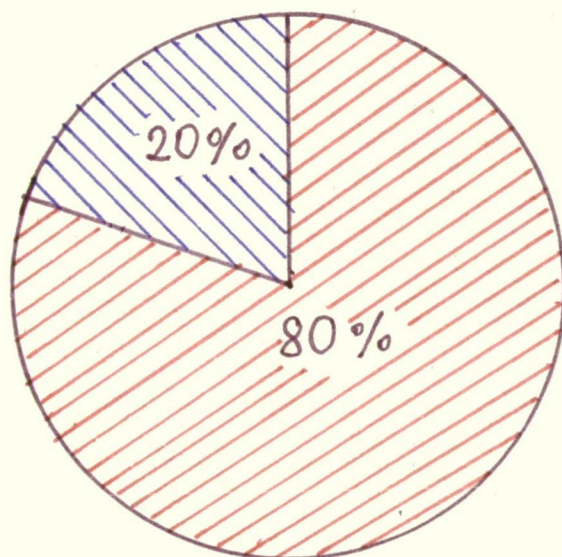
A tanulók 20 %-a azt mondja, hogy jobb, ha jelentkezik Zsolt, mert ugyis kiderül a dolog valamilyen úton, s az csak súlyosítja a helyzetét.

Mások szerint kívülálló is tanuk lehetnek, s ez megint csak rosszabb helyzetet idéz elő.

Egy fiu nevezte gyávának Zsoltot, helyében vállalta volna a következményeket, hiszen ez min-
denkivel előfordulhat.

Három tanuló véleményét hagytuk utoljára, akik Zsolt becsületességét vonják kétségbe, s helye-
sen fogalmazzák meg, hogy cselekedeteinkért
vállalni kell a felelősséget.

2/a. Zsolt helytelen cselekedetét ki tárhatja
fel?

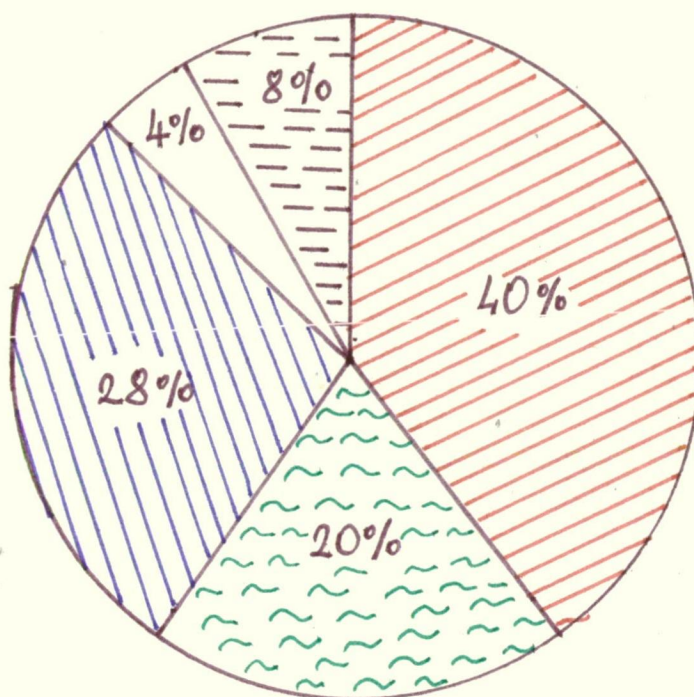

Zsoltnak kell bevallania tettét.

Péternek kellene megmondania, hogy
mi történt.

2/b. Miért helytelen Zsolt cselekedete?

- Másokat, vagy barátját bajba sodorja.
- Nem becsületes, mert nem vállalja tettének következményeit.
- Ugyis kiderül a dolog.
- Gyávaság.
- Kivülálló is láthatta az eseményt.

Mi is a becsületesség?

"Erkölcsei tulajdonság, az egyik legfontosabb erkölcsi követelmény megnyilvánulása. Megköveteli, hogy az ember legyen igazságos és elvhű, hiven teljesítse vállalt kötelességeit, legyen meggyőződve az általa szolgált ügy iga-

záról, legyen őszinte embertársaival, és önmagával szemben cselekedeteinek motivumait illetően, ismerje el és tartsa tiszteletben mások jogait ahhoz, ami törvényesen megilleti őket. A becsületesség ellentéte a csalás, a hazugság, a lopás, a hitszegés, a képmutatás." /13/

A becsületesség alapvető erkölcsi tulajdonság, mégsem kap kellő helyet az osztályfőnöki órák tantervében, vagy csak elvont formában. A becsületesség, mint tanulói tulajdonság, nem szerepel az osztályfőnöki órák anyagában.

A nevelési tervben, mint követelmény, már szerepel a becsületesség, de mélyrehatóan nem közelítik meg a fogalom tartalmát, tevékenységi formáit.

A 8. osztályban már a becsületesség minden oldalra rá kellene irányítani a tanulók figyelmét, tudatosítani kellene bennük, hogy ide tartoznak a kötelezettségek, tetteink vállalása, az igazmondás, az igazságosság, mások jogainak tiszteletben tartása is.

Ennek hiányában nem csodálkozhatunk, hogy csak három tanuló közelítette meg a becsületesség oldaláról Zsolt helytelen magatartását.

A harmadik konfliktust tartalmazó történet így hangzott:

"Pali és Edit kémia órán vállalta, hogy elkészítik a közetgyűjteményt, a következő órán az osztállyal közösen el~~ev~~enítik fel ezzel kapcsolatos ismereteiket. Vállalásaikat nem teljesítették, helyette teniszezni mentek.

Mi a véleményed cselekedetükről és miért?"

Pali és Edit cselekedetét egytől-egyig helytelennek ítélték a tanulók, de a várt eredmény, hogy megfogalmazzák a kötelesség teljesítésének elsődlegességét, csak négy tanulónál fordult elő.

Nézzük meg, ki miért ítéli el őket.

A tanulók 30 %-a látja, hogy ebben az esetben kötelességüket mulasztják el a példában szereplő gyerekek.

Ugyanennyi azok aránya, kik úgy vélik, hogy ezzel tanárjukat és önmagukat csapták be.

A tanulók 70 %-a az előzményekhez is visszanyul, szerintük nem lett volna szabad vállalniuk ezt a fontos feladatot, ha egyáltalán felmerülhet más cselekedet, mint itt a teniszezés.

A következőkben érdemes megfigyelni egy-egy tanuló véleményét Editről és Paliról.

"Nem fognak bizni bennük...."

"Az osztály munkáját akadályozzák....."

"Felelősség hárul rájuk....."

"Aki egyszer megszegi szavát, annak utána nem lehet hinni....."

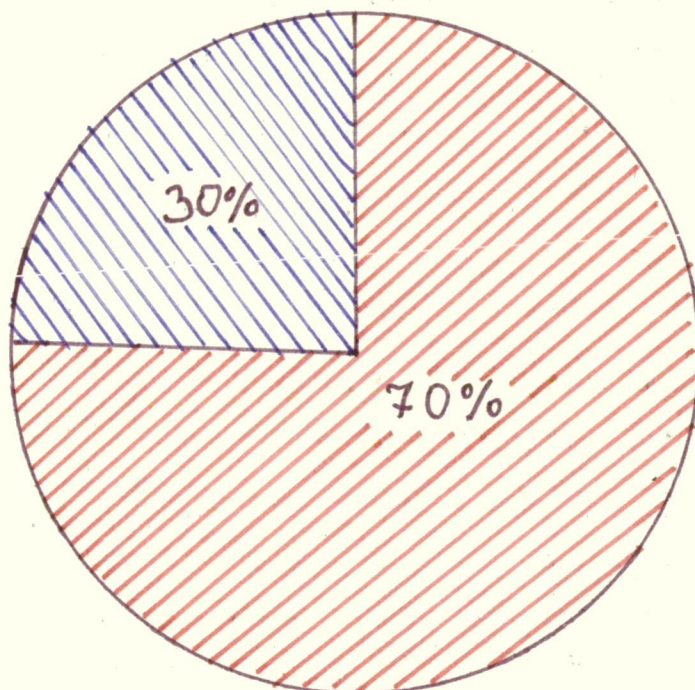
"A tanárnak csalódnia kellett bennük....."

Egy tanuló van, aki nem látja elveszítettnek a két tanuló helyzetét, javaslatot tesz, hogyan hozhatják helyre hibájukat.

Azt mondja, hogy: "ezután mindenben vegyenek részt maradéktalanul, hogy visszanyerjék az osztály bizalmát."

Megint csak kevés azon tanulók száma, akik helyesen látják, hogy itt a kötelesség, a legfontosabb feladat elmulasztásáról van szó, s ez ismét becsületbeli ügy.

3/a. Pali és Edit helytelen cselekedetének megítélése.

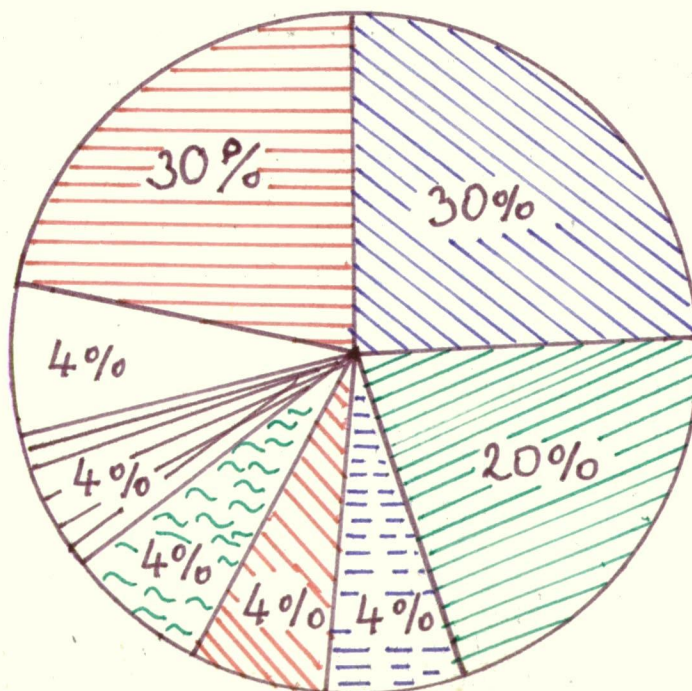

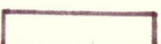
Előzményekhez is visszatérnek.

Csak a következményt vizsgálják.

3/b. Az ítéletek indoklásának megoszlása.

	Kötelességüket mulasztották el.
	Tanárjuk és önmaguk becsapása.
	Kötelesség elmulasztását a becsületesség oldaláról ítélik meg.
	"Nem fognak bizni bennük...."
	"Akadályozzák az osztály munkáját..."
	"Felelősség hárul rájuk...."
	Csalódást okoztak a tanárnak.
	Megszegték szavukat.

A kötelességtudás a dokumentumokban nem egyformán szerepel. Az osztályfőnöki tantervben két megközelítés található: néhány témában a közösségek oldaláról közelíti, határozza meg a tanulók feladatát.

Egy konkrét témában e magatartás komplex voltára történik utalás, de csak utalás.

A nevelési tervben szerepel e témával kapcsolatos utalás, de mozaikszerű ez is.

A tevékenységi formák között pedig csak egyetlen idevonatkozót találunk: "győzze meg közömbös társait arról, hogy a tanulás: kötelesség." /14/

Ennek megfelelő volt a tanulók ítéletalkotása is.

A három szituáció ítéleteinek elemzése során megállapítható, hogy a tanulók elfogadhatóan ítélnek, de indoklásaik nem elég pontosak, nem elég lényegre törőek.

Ezt az iskolai dokumentumok követelményrendszerével támasztjuk alá.

Lényegesnek tartjuk, hogy az osztályfőnöki órákon történjen meg az egyes fogalmak eddiginél pontosabb tisztázása, meghatározása, és az életből vett példákkal történő megvilágítása. Ez a tanulók könnyebb eligazítását segítené s ítélőképességük is fejlődne.

Osztályfőnöki óra értékelése

A kötelességtudás vizsgálataink során nem került felszínre. Érdekelt bennünket, hogy ez vajon véletlen vagy csak nem tudatosult a tanulóknál ez a - tartalmát tekintve - "munkára vonatkozó" erkölcsi fogalom.

Az osztályfőnöki tantervben az alábbi módon szerepel:

Az 5. osztályban áttételesen, 3 óra anyagában is. /Családi közösség. Az iskolai közösség. A tanulás mint munka./

A 6. osztályban téma: A kötelességtudás.

A 8. osztályban az átfogó témában tárgyalható:
A szocialista ember néhány fontos jellemzése.

A nevelési tervben követelményként szerepel: kötelességtudattal vegye ki részét a munkából; tartsa kötelességének az önkiszolgálást; felelősségtudat jellemezze családtagjaival szemben; szálljon szembe minden felelőtlenséggel. E tevékenységi formáktulajdonképpen a tanulók tenivalóinak - kötelességeinek - felsorolása.

Csak éppen a fogalom tudatosításának igénye hiányzik mindkét dokumentumból.

Ennek alapján tartotta meg az osztályfőnök a kötelességtudásra épülő óráját. /10. sz. melléklet/

Az óra felépítése nagyon tudatos és szervezett volt. A feladatok és a célkitűzések maradéktalanul valósultak meg.

Tudatosult a tanulóknál a fogalom tartalma, tisztázódott, hogy mi tartozik a kötelességtudás körébe.

A tanulók elég nehezen kapcsolódtak be az óra folyamataiba, de egyre inkább fokozódott érdeklődésük a téma iránt.

A kezdeti nehézségek után élénken bekapcsolódtak a vitába az élmények, észrevételek felidézésével. Az óra végére helyes válaszokat adtak a tanár kérdéseire.

Az osztályfőnök a témának megfelelő komolysággal és alapossággal vezette az órát, irányított, kérdéseket intézett az osztályhoz, előadást tartott, jó kontaktust teremtett a gyerekekkel. Az óra együttes foglalkozás keretében folyt és sikeresen valósultak meg a nevelési lehetőségek.

Életszerű szituációt iktatott az óra menetébe, tudatosította a kötelességtudás fontos szerepét az emberek életében.

A tanítási óra alapján is megállapíthatjuk, hogy semmi esetre sem szabad elhanyagolnunk az erkölcsi fogalmak tudatosítását, ha a tanulóinktól pontos és nem leszűkült ítéleteket várunk el.

Összegezés, következtetések

A tanulók erkölcsi fogalomkincsének mennyiségi feldolgozása alapján megállapítható, hogy a tanulók erkölcsi fogalomkincse igen gazdag: 230 kifejezést gyűjtöttek.

A fogalmak használatának relatív gyakorisága igen különböző: 4 %-tól 91,3 %-ig terjed. A leggyakrabban használt kategóriába tartozik a fogalmak 10,86 %-a, a gyakran használt kategóriába a fogalmak 13,91 %-a, a ritkák használt kategóriába a fogalmak 33,91 %-a, a legritkábban használt fogalmak kategóriájába pedig 41,3 % tartozik.

A fiuk és a lányok fogalomkincsét tekintve lényeges különbség a két utolsó kategóriában van.

Az erkölcsi fogalmak tartalmi irányultságát tekintve a megoszlás a következő: a fogalmak 26,5 %-a a közösséghez fűződő, 51,3 %-a énhez fűződő, 8,6 %-a munkára vonatkozó. Az utóbbi kevésnek mondható, de nagyon kevés fogalmat találunk az anyagi vonatkozásuk, valamint az igazsághoz fűződők között is.

Az osztályfőnök által használt fogalmakat az első három kategóriába lehet besorolni. Ezek egyenlő arányban oszlanak meg. Kimutatható, hogy a jellemzések során a pozitív fogalmak kerülnek tulsúlyba.

Figyelemre méltó, hogy sem a tanári jellemzésben, sem a tanulók által gyűjtött fogalmak között nem szerepel a "kötelességtudó" kifejezés, holott ez az erkölcsi argumens fontos összetevője, a munkához való viszony reális mutatója.

A tanulók erkölcsi ítéletei helyesek, megfelelnek életkoruknak.

Szűk körben mozog viszont asszociációjuk, az eseményeknek más fogalmakkal történő körülírása. Véleményüket főleg a következmény szempontjából alakítják ki, s ennek megfelelően döntenek. A becsületesség tartalmi szélességét teljes pontossággal nem ismerik a tanulók.

Nem látták át, hogy mint az igazmondás, mint kötelességtudás, valamint tetteink következményeinek vállalása is becsületességet követel. Ez nem szűkíthető egyik, vagy másik tulajdonságra, a személyiség átfogóbb jellemzésére szolgál.

Az erkölcsi konfliktust tartalmazó történetek szereplőit, azok helytelen cselekedetét nem úgy ítélik meg a tanulók, hogy ezzel örökre kirekesztik őket a közösségből.

Éppen ellenkezőjét bizonyítja az, hogy még javaslat is elhangzik arra vonatkozóan, hogyan tehetik jóvá vétküket, hibájukat.

A történetekben szereplő közös jegyet - a becsületességet - nehezen ismerték fel a tanulók. Ez minden bizonnyal abból adódik, hogy nem dolgozzák fel tudatosan a tapasztalatokat és az általánosító műveleteket nem gyakorolják kellő számban.

Az ítéletek és a fogalmak vizsgálata során sem támaszkodtunk az erkölcsi magatartásformák tipikus serdülőkori félreértelmezésével: például becsület - betyár - becsület, kötelességtudó - stréber, igazmondó - árulkodó stb.

Az általános iskola befejező évfolyamán nem ismerték fel a tanulók a kötelesség teljesítésének fontosságát, nem él felszinen szókincsükben a "kötelességtudó" fogalom.

Megfigyeléseink szolgálnak bizonyítékkül, amennyiben a tanulók pontatlanul végzik feladataikat, gyakran nem készítik el leckéjüket, nem készülnek fel órára, s csak kevés akad közöttük, aki kötelességének tartja a tanulást. Kevesen voltak azok is, akik ismerik kötelességeiket az iskolával, társaikkal, tanáraikkal szemben.

A látott osztályfőnöki óra jó példája annak, hogy helyes irányítással, az érdeklődés felkeltésével, könnyebben és pontosabban tisztázhatók a gyerekek számára az erkölcsi fogalmak.

Nagyon fontos feladat, hogy az osztályfőnöki órákon a tanulók tapasztalataira támaszkodva tudatosítsuk az egyes erkölcsi fogalmak tartalmát és körét.

Az erkölcsi tudatosság fejlesztése csak az érzelmi, akarati tényezők együttes fejlesztésével történhet, hiszen csak úgy válhat valaki kötelességtudóvá, ha szeret és akar is tanulni, dolgozni, tenni valami hasznosat a közösség érdekében.

Lényeges az is, hogy ne csak elméleti síkon vizsgáljunk egy-egy erkölcsi szituációt, hanem a tanulókat is tegyük próbára, bizzuk meg feladatokkal, adjunk lehetőséget arra, hogy bizonyithassák, nemcsak ítéleteik helyesek, hanem cselekedeteik, magatartásuk is ennek jegyében nyilvánul meg.

Gyakrabban kell beszélgetéseket folytatnunk a tanulókkal problémáikról, tapasztalataikról, órákon és azokon kívül egyaránt, hogy ne maradjanak előttük tisztázatlan kérdések. A tanulók magatartását pontosan és differenciáltan kell megítélnünk, ehhez pedig minden hatótényezőt ismernünk kell.

III.

Az általános iskola felső tagozatos tanulói erkölcsi - társadalmi fejlettségének vizsgálata

A helyes magatartás feltételezi, hogy az ember képes legyen az erkölcsileg helytálló ítéletalkotásra.

Azáltal pedig, hogy a tanulókat erkölcsi tapasztalatuk megítélésére készítetjük, a morális ítéletek lélektani arculatát is teljesebbé tesszük. Amikor egy tanuló a döntéshez megkeresi a megfelelő tapasztalati anyagot, intellektuális tevékenységet végez, az ítélethez pedig ismernie kell az erkölcsi normákat, ugyanakkor érzelmileg is azonosulnia kell azokkal, hogy meggyőződése alapján dönthessen.

A vizsgálat során a magatartáskép jellegzetes tendenciáinak kiemelését tűztük ki célul. Annak feltárását, hogy a közösségi szempontból értékes magatartási tendenciák milyen mértékben találhatók meg gyermekeink magatartásképében, illetve mennyire jellemzi magatartásukat a nevelési-társadalmi elvárásoktól való eltérés.

Annak megláttatását igyekeztünk előtérbe helyezni, hogy a tanulók személyiségének ösztönzőrendszerébe milyen mértékben épültek be a társadalmi - közösségi elvárásoknak megfelelő ösztönzők, ezek milyen mértékben erősödtek meg.

Az erkölcsi tudatosság és a magatartás kapcsolatát vizsgálva azt is tapasztaltuk, hogy az erkölcsileg fejlettebb tudat, együtt járhat viszonylag jó közösségi magatartással.

Közismert a falusi, illetve tanyasi gyerekek hátránya sok tekintetben a városiakkal szemben, hiszen a szülők nem tudnak ugyanolyan művelődési lehetőségeket biztosítani még ma sem számukra, mint a városban.

Sajnos mindez még akkor is hátrányt jelent, ha sokszor más területen, pl.: a mindennapi életben való helytállásban adottságaik jobbak, kitartóbbak, egészségesebbek.

A kérdőívek áttekintése után egyik legfontosabb megállapításunk az, hogy a falusi tanulók értékes közösségi tulajdonságokkal rendelkeznek /pl.: egymás baráti segítése/ a tanulói közösségek belső hangulata, együvé tartozása pozitívabb képet mutat, mint a városi tanulóknál, de az erkölcsi ítélőképességük, fogalomismeretük nem éri el a kívánt szintet.

Vizsgálatunkat több szempontu kérdőív és a megfigyelés módszerével végeztük városi és falusi iskolák osztályaiban.

/A későbbiekben ezek jelölése pl.: városi 8. o. = V/8.é.; falusi 7. o. = F/7.o.

Az általános iskola 7.-8. osztályába járó tanulók adatai a következők:

Évfolyam	Tanulók száma összesen	%-ban
7.	123	100
8.	107	100
<u>Városban tanulók száma:</u>		
7.	67	54,4
8.	52	48,6
<u>Községekben tanulók száma:</u>		
7.	56	45,6
8.	55	51,4

A vizsgálat eredményei

A közösségi magatartást illetően fontosnak tartottam a fogalom ismeretének vizsgálatát.

1. feladat: Írj le egy olyan esetet, amikor valakit igazi közösségi embernek tartottál!

Ahhoz, hogy a feladatot a tanulók megoldják, ismerniük kellett a közösség és a közösségi magatartás lényegét, fogalmi jegyeit.

A válaszok értékelése	V/7.	F/7.	V/8.	F/8.
Ismeri a fogalmat %	58,2	55,7	69,2	60,3
Nem elfogadható válaszok %	16,3	20,2	16,3	10,1
Nem ismer közösségi esetet %	6,7	11,0	5,1	14,3
Nem indokolt %	15,1	8,7	-	2,2
Nem válaszolt %	3,7	4,4	9,4	3,1

Ismerik a közösségi magatartás fogalmát azok, akik így, vagy ehhez hasonlóan válaszoltak:

"Szerintem az osztályfőnököm, mert szívesen segít mindenkinek." /F/7./

vagy:

"A napközis titkárunk nemcsak helyes, de segítőkész és megértő is." /V/8./

Helytelen értelmezést adtak azok, akik társaiknak csak egyéni tulajdonságait emelik ki.

"Ő a legjobb magatartású az osztályban." /F/8./

"Ottó, mert lemásolhatom a leckéjét mindig." /V/7./

Ha a táblázat alapján összehasonlítjuk a városi és falusi osztályok fogalomismeretét, jól láthatjuk a különbségeket.

Míg a V/8. osztályból 69,2 %, addig a F/7. osztályból csak 55,7 % írta le helyesen a kérdésnek megfelelő példát, amelyből arra lehet következtetni, hogy ennyien ismerik helyesen a közösségimagatartás fogalmát, látják világosan a közösség tartalmát.

2. feladat:

A közösség jellemzőinek felismerését takarta ez a feladat.

Fontosságuk szerint kellett rangsorolni az alábbi tulajdonságokat: segítőkész, bátor, közösségi, jó tanuló, lelkes.

Ezzel a kérdéssel az volt a cél, hogy megtudjuk, milyen fontosságot tulajdonítanak a "közösséginek" mint jellemtulajdonságnak, hányan tartják fontosnak, és párosul-e ez fogalomismerettel?

A "segítőkész" a "közösségi"-nek meghatározója. Azok, akik a két tulajdonságot egymás mellé tették, valószínűleg ismerik a "közösségi" fogalmát.

Válaszok értékelése %-ban	V/7.	F/7.	V/8.	F/8.
Első helyen a közösségi	31	22,1	47,5	38,5
Közösségi és segítőkész egymás után az első két helyen	28,4	25,3	30,6	42,3
Utolsó helyen a közösségi	3,2	1,5	12,8	8,2

Az adatok azt jelzik, hogy a fogalom ismerete nem volt világos sok esetben.

A V/8. osztályokban pl. 12,8 % az utolsó helyre sorolta a közösségit, de a feladatlapon a segítőkész az első helyen szerepelt.

Az össztanulói létszámnak megfelelően a jellemtulajdonságok első helyének rangsorolása a következő:

Közösségi	48,3
Segítőkész	20,2
Jó tanuló	18,5
Lelkes	11,3
Bátor	1,7

A jellemtulajdonságok utolsó helyének rangsorolása a következő képet mutatta:

Bátor	37,2
Lelkes	28,3
Jó tanuló	17,9
Segítőkész	10,2
Közösségi	6,4

A következőkben az erkölcsi ítélőképesség és gondolkodás vizsgálatát mutatjuk be e fogalmak legfontosabb jegyei alapján.

a./ Legelőször a barátválasztás motivumait vizsgáltuk, abból a szemszögből, hogy a társválasztás szempontjából milyen százalékban szerepelnek a közösségi motivumok.

Kit tartasz legjobb barátodnak, miért őt választottad? - kérdésre az alábbi értékelő szempontok szerint a következő táblázatba foglalt %-os adatokat kaptuk.

Válaszok értékelő szempontjai	V/7.	F/7.	V/8.	F/8.
Értelmi és egyéb jellemtulajdonság	48,2	49,3	47,3	48,1
Közösségi motívumok	43,6	38,7	52,6	46,2
Nincs barátja	5,4	7,6	-	1,2
Nem indokolt	2,8	4,4	1	4,5

A legfejlettebb erkölcsi ítélőképességet azok a válaszok tükrözik, amelyekben a barátságot közösségi vonatkozásban jelölik meg a tanulók.

Pl.: "4.o. korunktól kezdve barátnők vagyunk iskolában és iskolán kívül." /F/8./

vagy:

"Sokat segítünk egymásnak a tanulásban és minden iskolai munkában is." /V/8./

Alacsonyabb szintet mutatnak azok a válaszok, ahol csak lényegesebb jellemzők alapján választanak barátot.

Pl.: "Szüleink is összejárnak." /V/7./

vagy:

"Őt tartom a legügyesebbnek az osztályunkban."
/V/7./

A megkérdezett tanulóknál az értelmi és egyéb tulajdonságok jobban domináltak a barátságválasztás motivációjaként. A közösségi motívumok aránya 11,8 %-kal kevesebb.

Szükségesnek látszik a társválasztás kérdéseivel foglalkozni azokban az osztályokban, ahol a megkérdezett tanulók 5,4 illetve 7,6 %-a nem tartozik szorosabban egyik osztálytársához, illetve hasonló koru társához sem.

Nem beszélve arról a tényről, hogy az említett 7. osztályokban a tanulók 2,8 illetve 4,4 %-a nem indokolt.

Feltehetően ezek közül is akad olyan, akinek a társválasztás gondot jelent.

A megkérdezett tanulók 87 %-a az iskolai makrokörnyezetből választott barátot.

b./ Egyéni és közösségi érdek egysége és konfliktusa

Az egyéni és társadalmi érdek között a legszorosabb dialektikus egység van.

Jelenlegi társadalmunkban - feltételezzük -
- az ember a közösség érdekében cselekszik.

"Kinek a kedvéért tanulsz?" - kérdésre nem mást, hanem a tanulásnak, mint a legfontosabb tanulói tevékenységi formának motivációját kellett megjelölni a közösségi és egyéni érdek szempontjából.

A megadott válaszok közül kellett a tanulóknak a megfelelőt kiválasztani.

A válaszok értéke- lése %-ban	V/7.	F/7.	V/8.	F/8.
Szüleimnek, nekem, osztályomnak	35,2	48,0	57,3	40,2
Az osztályközös- ség jobb eredmé- nyéért	25,4	22,1	11,2	22,3
A legjobb tanuló legyek osztályunk- ban	8,0	10,3	18,3	17,6
Szüleim kedvéért	30,2	19,6	12,5	18,0
Nem válaszolt	1,2	-	0,6	1,9

A táblázat alapján is látszik, hogy legfejlettebb ítélőképességük és gondolkodásuk azoknak a tanulóknak van, akik egységben látják a közösségi és egyéni érdeket.

E fenti megállapításból következik, hogy az erkölcsi ítélőképesség alacsonyabb színvonalát tükrözik azok a feleletek, ahol a tanulást csak egyéni érdekeknek tartják.

Ha a két első helyen látható választási lehetőség számadatait vizsgáljuk, melyek egyben közösségi és egyéni érdekeltségűek, megállapíthatjuk, hogy a megkérdezett tanulók többsége - 65,4 %-a - jól értelmezi az egyéni és közösségi érdek egységét a tanulásra vonatkoztatva.

Kevés tanulónál, de mégis előfordul, hogy a feltételezhető konfliktust az egyéni érdek javára döntötte el.

A táblázatból kiderül, hogy a F/7. és V/8. osztályokba járó tanulók magasabb szintű erkölcsi ítélőképességről, gondolkodásról tanuskodnak, mint a V/7. és F/8. osztályokba járók.

c./ A fegyelem szükségességének megértése és fontossága a közösségiszempontjából

A közösségi élet és tevékenység alapvető feltétele a fegyelem. Az egész iskolai munka és benne az egyes tanulók eredményes munkája fegyelem nélkül elképzelhetetlen.

Ezért fontos ennek megérttetése és elfogadtatása tanulóinkkal.

"Szerinted miért kell fegyelmezetten viselkedni?"

Célunk ezzel a kérdéssel az volt, hogy megvizsgáljuk, mennyire értik a tanulók a fegyelmezett magatartás szükségességét önmaguk és a közösség szempontjából.

A válaszok értékelése %-ban	V/7.	F/7.	V/8.	F/8.
A jobb munka a rend és közösség érdekében	58,2	60,6	48,3	52,6
Egyéni érdek	30,7	37,4	39,0	43,5
Sablonos válaszok	11,1	-	18,2	3,9
Nem válaszolt	-	3,0	4,5	-

A táblázatba foglalt feleleteket tulajdonképpen két csoportra oszthatjuk.

Az elsőben a fegyelem funkcióját helyesen látják azok a tanulók, akik a jobb munka, rend a közösség fő sajátosságát látják a fegyelem szükségességében.

Pl.: "Mindannyiunk érdeke szerintem, hogy fegyelmezetten viselkedjünk, mert így jobban tudunk dolgozni." /V/8./

vagy:

"Szerintem nagyon fontos, mert aki nem fegyelmezett, a munkában sem tud majd az lenni." /V/8./

A másik csoportot képezik azok a tanulók és válaszaik, akik egyéni érdekeknek tartják a fegyelmet.

Pl.: "Az elkövetkezendő éveket meghatározza jelenlegi eredményem, fegyelmem." /V/8./

vagy:

"Nem szeretem, ha rosszat mondanak rólam fegyelmezetlenségem miatt." /F/8./

Sablonosnak ítékelhető válaszokkal is találkozhatunk:

Igy pl.: "Hogy jobban tudjunk tanulni." /V/7./

vagy:

"Ezzel is segítünk tanárainknak." /F/7./

A táblázat elsőssorában bemutatott számadatok azt igazolják, hogy ezek a tanulók azok, akik fejlett közösségi szemléletű gondolkodásmóddal rendelkeznek, amely a magatartás lényeges ismérve.

Ez egyben a helyes nevelőerejű közösségi közvélemény alapvető biztosítója is.

A fegyelem kérdésével összefüggően indokoltnak látszott a bírálat, önbírálat kérdéseinek, mint követelménynek kiemelése, vizsgálata.

Erkölcsei szituáció értékelésével a "jó bírálat" fogalmi ismeretének és az ítélőképesség mélységi felmérésére törekedtünk.

d./ "Ha osztályotokban, örsötökben valaki hibát vét, helytelenül cselekszik, megbírálod-e?"

Ennél a kérdésnél a bírálat erkölcsi fontosságát vizsgáltuk a közösségi élet szempontjából.

A válaszok értékelése %-ban		V/7.	F/7.	V/8.	F/8.
B	a közösség miatt	42,6	39,0	57,8	55,4
I	-----	-----	-----	-----	-----
R	az egyén miatt	21,3	41,3	30,3	33,8
Á	-----	-----	-----	-----	-----
L	nem indokol	6,2	-	-	12,3
-----		-----	-----	-----	-----
Nem bírál		23,0	17,5	11,9	2,5
-----		-----	-----	-----	-----
Nem válaszol		6,9	2,2	-	-

A fogalom helyes értelmezésének fogadható el, ahol a tanulók a helyes bírálat fontos sajátosságának tartják az őszinte tárgyilagos bírálatot a segítséggel együtt.

A tanulók közel 50 %-a közel van a fogalom helyes értelmezéséhez, de a válaszokból hiányzik az életkort már jellemző, mélyebb megfontolás.

A legfejlettebb erkölcsi tudatra vallanak azok a válaszok, ahol a bírálatot feleslegesnek tartják. Ez átlagosan 6,2 %-nak felel meg.

Néhány tanulói vélemény a kérdéssel kapcsolatban

Fejlett közösségi gondolkodásra vallanak azok a válaszok, ahol a bírálat szükségességét a közösség érdekének tartják.

Pl.: "A rossz viselkedéssel nemcsak magának árt osztálytársam, hanem a heti értékelésnél az osztálynak is." /V/8./

vagy:

"Feltétlen, mert szerencsétlenből így sosem lesz rendes ember, de osztályunknak a versenyben mindenkire szüksége van." /V/8./

Elég magas azoknak a száma, akik nem bírálnak vagy nem indokolnak helyesen. Ezeknél a tanulóknál gyakran sablonos válaszokat kapunk.

Pl.: "Azért kell bírálni valakit szerintem, hogy hibáját kijavítsa." /V/7./

vagy:

"Szerintem felesleges, ha nem veszi észre hibáit." /V/7./

"A fegyelmezés a tanárookra tartozik." /F/7./

A következő feladatnál a megértés, a hibák közös kijavításának lehetősége, az egymás iránt vállalt felelősség feltárása - mint a jó közösség ismérvei - voltak kérdéseink indikécai.

e./ Osztályfőnöki órán, fajfoglalkozásokon gyakran beszélgettek közösségek gondjairól, eredményeiről?

Hibáidat elismered-e esetenként az osztály előtt?

Miért igen, miért nem?

Hogy ezek a megkérdezett követelmények hogyan tükröződnek a megkérdezett tanulók válaszaiban, azt az alábbi táblázat mutatja:

A válaszok értékelése %-ban	V/7.	F/7.	V/8.	F/8.
A közösség segít	50,6	53,2	60,8	58,2
Nem teljes értékű indoklás	33,2	28,7	33,2	35,5
Nem vallja be hibáit	14,1	16,7	7,0	6,3
Nem válaszolt	2,1	1,4	-	-

Az erkölcsi magatartás és gondolkodás legfejlettebb színvonalára azok a tanulói válaszok utalnak, ahol a tanulók hibáikat beismerik, tudják, hogy társaik segítenek a hibák kiküszöbölésében.

Ez természetesen csak ott lehetséges, ahol az osztályközösség erre lehetőséget, keretet biztosít.

Örvendetes tény az, hogy a megkérdezett tanulók 55,7 %-a saját osztályközösségének bevallja hibáit, az - a válaszokból kitűnően - segítséget nyújt számára a hiba kiküszöbölésére.

Elég magas a nem teljesértékű indoklások száma is, de ezekben fellelhető a közösség formáló hatása. Pl.: "Van amit beismerek, de néha van olyan, amit nem, de magamban ilyenkor mindig végig gondolom a dolgot." /F/8./

Valamennyien tudjuk, hogy eredményes iskolai munkát csak úgy tudunk végezni, ha a gyermekeket érintő egész intézményi tevékenységet egységes rendszerbe foglaljuk.

Ismeretes az is, hogy a kisebb közösségek életében meghatározó szerepet játszik az adott intézmény célkitűzése, hiszen csak ezzel összhangban alakíthatjuk ki közösségeink közeli, közép és messzi távlatait.

Az iskolai életből vett erkölcsi szituáció értékelésével vizsgáltuk meg, hogy mennyire értik a tanulók a közösségek kapcsolatát, azt, hogy minden közösség belatarozik egy nagyobb közösségbe.

f./ Az iskolai farsangi ünnepélyre mindenki lel-
kesen készült. Az osztályokban megszervezték
a jelmezek és a kellékek elkészítését.
A színházterem díszítésében már csak az 5.
osztályosok és a szülők vettek részt.
Nem a mi feladatunk! - hangoztatták. Bennün-
ket csak az érdekel, hogy osztályunk jól sze-
repeljen.
Mi erről a véleményed?

A válaszok értéke- lése %-ban	V/7.	F/7.	V/8.	F/8.
Egységben látják a közösség érdekét	62,3	59,4	78,2	70,3
Csak a kisebb közös- ség érdekét látják	33,6	37,3	17,7	28,6
Nem válaszolt	4,1	3,3	4,1	1,1

A táblázaton látható 67,5 %-os összteljesítmény mutatja, hogy a megkérdezettek nagy része egységben látja a kisebb és nagyobb közösségek kapcsolát, egymásra utaltságát. Ezek a válaszok mindenféleképpen fejlett erkölcsi tudatra vallanak.

A vizsgálat eredményeit összefoglalva megállapítható tény, hogy a kollektív irányultság viszonylag egyértelműen vezérli tanulóink magatartását. Indítékul szolgál erkölcsi -társadalmi szempontból értékes, cselekvésre, tevékenységre. Igényt és követeléseket támaszt a személyi környezettel szemben.

A feldolgozás során megállapítható volt az is, hogy gyakran jönnek létre társadalmilag formai szempontból értékes cselekvések az egyéni érdek és a szükségletek érvényesítése céljából. Ez teszi lehetővé azt, hogy a személyiség magatartása az erkölcsi kontroll hatására szembetűnően megváltozzék.

A személyiség kialakításának gyakorlótere az iskola. Tanítványaink fokozatos fejlődését úgy tudjuk biztosítani, ha a nevelés területén igényeinket egyre magasabb szintre emeljük. Ez az igényesség ki kell, hogy terjedjen a tanulók viselkedésére, érintkezési stílusára.

Egész munkánkat a komplexitás elve kell, hogy áthassa. A gyermeket nem csupán mint tanulót, hanem mint személyiséget kell megközelítenünk.

Véleményünk szerint nevelésünk hivatott kialakítani gyermekeink társadalomhoz fűződő, sokszínű értelmi, erkölcsi, érzelmi kapcsolatát, beállítottságát, azaz az önnevelést, önértékelést.

Ugy kell szerveznünk gyermekeink tevékenységét, hogy ennek segítségével - közvetett pedagógiai ráhatások útján - megtanítsuk őket a kívánt normák alapján élni, dolgozni, tanulni.

A tanulók 7.-8. osztályos korukra elegendő erkölcsi - társadalmi információt szereznek. Jól érzékelteti ezt a fentiekben ismertetett néhány összegező táblázat. Erre a korra már szintetizálni tudják saját ismeretanyagukat egy viszonylag szilárd - de még mindig alakítható - magatartásvezérlő programmá.

A vizsgálati adatok némi támpontot adnak az erkölcsi tudatosság, valamint a személyiség magatartási és motivációs sajátosságait illetően.

Azt viszont nem szabad elfelejtenünk, hogy az erkölcsi tudatosság sematikus megközelítése igen komoly zavart okozhat a személyiség, de egy adott közösség erkölcsi-társadalmi fejlettségének megítélésében is.

IV.

Összefoglalás

Fejlődésünk jelen és elkövetkezendő szakaszán az életmód, magatartás és gondolkodásmód egyre gyorsabb ütemű fejlődését kell számon tartanunk.

Meggyőződésem, hogy a 6-14 éves korosztály rendkívül fogékony azokra a hatásokra, amelyek kollektivizmusra, humanizmusra nevelik. Igénylik, megértik és átérzik a végzett tevékenységek örömét.

A nevelés társadalmasodásának korszakában egyre sürgetőbb igény a gyermeket ért különböző nevelőhatások integrálása olyan egységes hatásrendszerbe, amely képes a zavaró, káros hatások visszaszorítására.

A szocialista erkölcs csak közösségi tevékenység útján alakítható és fejleszthető, meggyőződéssé a közösségi élet gyakorlatában válik.

Kollektív tevékenység útján biztosítható legjobban a tapasztalatszerzés, a tudatosítás és a gyakorlás sokoldalu, gazdag lehetősége.

Az erkölcsi tulajdonságok kialakításának nevelésünk egészében nagy jelentősége van, hiszen bennük az ember pozitív jelleme, szocialista erkölcsi arculata, jó tulajdonságai fejlődnek ki.

Társadalmunknak alapja a munka. Nevelőmunkánkban ezért mindenekelőtt a munkához való felelős, becsületes viszonyt kell kialakítani.

Kötelességünk, hogy ifjúságunkban mélyítsük el a közösségi érzést az egymásért való felelősség tudását.

Nevelésünk alapvető vonása legyen a türelmes meggyőzés, rendszeres szoktatás.

Vizsgálódásaink alkalmával az egyes témák elemzése után rövid következtetéseket fogalmaztunk meg. Összegzésükben a főbb megállapításainkat kívánjuk feltárni.

Az alsótagozatos tanulók anyagának feldolgozása során a település szerinti csoportosításnál szembevetendő volt, hogy a falusi tanulók fogalmi ismeretei alacsonyabb szintet mutatnak, de ritkábban vétenek olyan hibát, hogy a pozitív tulajdonságok helyett negatívot rendelnének a helyes magatartás, cselekvés mellé. /3. feladatlap értékelése/

A jó vagy rossz általános erkölcsi értékmérce tekintetében biztonságosan igazodnak el a tanulók, de pontosabb fogalmi megjelölésnél már nagyobb eltérések mutatkoznak.

Az erkölcsi szituációkkal történt vizsgálataink során megállapítottuk, hogy a hazugsággal kapcsolatban igen jól ismerik a tilalmakat, de bizonytalanság tapasztalható a lopásnak minősíthető magatartással kapcsolatos normák esetében.

A tanulók erkölcsi fogalomkincsének mennyiségi vizsgálata során megállapíthattuk, hogy erkölcsi fogalomkincsük igen gazdag /23 tanuló 230 kifejezést gyűjtött/.

Erkölcsi ítéleteik helyesek, megfelelnek életkoruknak.

Meglepő volt, hogy az általános iskola befejező évfolyamán nem ismerték fel a kötelesség teljesítésének fontosságát, nem él felszinen szókincsükben a "kötelességtudó" fogalom.

A látott osztályfőnöki óra jó példája volt annak, hogy helyes irányítással, az érdeklődés felkeltésével könnyebben és pontosabban tisztázhatók az erkölcsi fogalmak.

Lényeges megállapításunknak tartjuk azt is, hogy ne csak elméleti síkon vizsgáljunk egy-egy erkölcsi szituációt, hanem a tanulókat is tegyük próbára, bizzuk meg feladatokkal, adjunk lehetőséget arra, hogy bizonyíthassák, nemcsak ítéleteik helyesek, hanem cselekedeteik is ennek jegyében nyilvánulnak meg.

A megkérdezett tanulók neveltségi szintje - az erkölcsi tudat és magatartás kapcsolatában a közösségi életre vonatkoztatva - csak részben felel meg.

A falusi osztályok tanulóinál minden lehetőség megvan arra, hogy a tanulók jó közösségi emberek legyenek, erkölcsileg értékes jellemtulajdonságokkal rendelkezzenek, a társadalom hasznos embereivé váljanak.

Ehhez azonban az ösztönös magatartás helyett ki kell alakítanunk az erkölcsileg magas szintű, fejlett tudati szintet.

A városi tanulók esetében - vizsgálatunk szerint - a tudatosító munka mellett többet kell tenni azért, hogy az erkölcsileg fejlett tudat, fejlett magatartással párosuljon.

A tanulást közösségibb jellegűvé kell tenniük, segíteniük kell egymást, többet kell törődniük egymással.

Az iskolai munka minden mozzanata ad alkalmat az erkölcsi nevelésre, megbízhatóságra, a gyermek saját tetteinek megítélésére.

Tanulóinkban munka közben támadhat önbizalom, kétség, remény, kudarc, elbizakodottság, sikerérzet.

Nem tartottam feladatomnak a tanulók anyanyelvi kulturáltságának, írásbeli munkájuk esztétikumának vizsgálatát. A gyakorisági táblázat szavainak, valamint a tanulók válaszainak pontos idézésével érzékeltetni kívántuk, hogy ezeken a területeken is milyen sok feladat vár ránk.

Mi nevelők - éppen úgy, mint a szülők - felelősek vagyunk tanítványaink testi, lelki fejlődésük kedvező körülményeiért, helyes nevelői irányításukért.

Mindez csak akkor lehetséges, ha valóban szeretjük hivatásunkat, azt minden nehézségével együtt izgalmasnak, érdekesnek, fontosnak tartjuk.

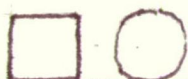
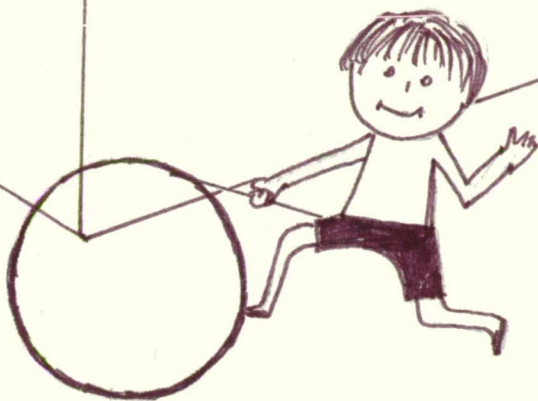
Keresnünk kell munkánk során adódott helyzetek pedagógiai megoldását. Ennek megtalálása hivatásunk egyik szépségét adja.

Emberек vagyunk, időnként elfáradunk, de feladatainkat újra és újra végiggondoljuk, melyet anynyi hittel és szeretettel vállaltunk egykor, naponta, újra meg újra.

Munkánk nyomán az élet legszebb "alkotásai" kerülnek ki a társadalomba. Embereket nevelünk és ez a legszebb feladat.

Igyekszünk minden nehézséget, akadályt leküzdeni mintegy magunkévá téve Pestalozzi szavait:

"A gyermek boldogsága, az én boldogságom."

- 1./ ügyes
- 2./ szemtelen
- 3./ vad
- 4./ tisztelettudó
- 5./ bátor
- 6./ rendetlen

1. sz. F e l a d a t:

1.sz. melléklet

Egy történetet fogok felolvasni. Az ehhez illő képet magatok előtt látjátok. Hallgassátok figyelemmel a szöveget, közben nézzétek a képet is.

Történet: Két gyerek játszott az utcán. Az egyik karikázott, a másik labdázott. Egyszer csak az egyik ablakon kiszólt egy néni. Kérlek benneteket, menjetek a játszótérre játszani, mert nagyon fáj a fejem, szeretnék pihenni!

A labdázó gyermek elnézést kért, megfogta a labdát és indult a játszótér felé.

A karikázó gyerek így szólt:

Csukja be a néni az ablakot, ha pedig beteg, akkor menjen feltétlen orvoshoz!

Utasítások:

- a./ Írd a karikázó gyerek képe mellé annak a szónak a számát, amelyik hozzá illik.
/A négyzetbe jelöld!/
- b./ Írd a labdázó gyerek képe mellé annak a szónak a számát, amelyik hozzá illik.
/A négyzetbe jelöld!/
- c./ Szinezd ki a karikát amellet a gyerek mellett, amelyiknek magatartását helyesnek tartod!

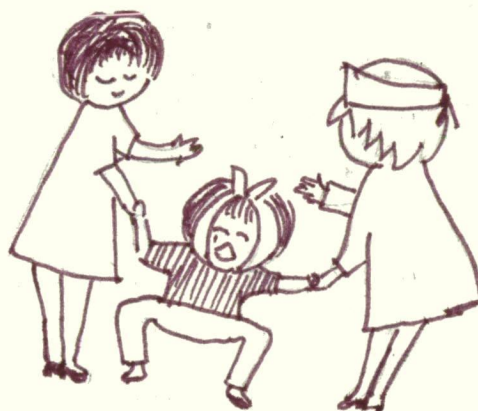
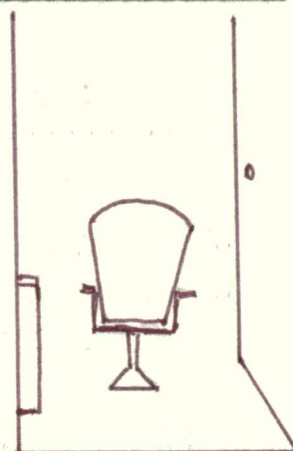
2. sz. Feladatlap

FOGÁSZAT

2.sz. melléklet

FOGÁSZAT

- 1./ engedelmes
- 2./ bátor
- 3./ durva
- 4./ gyáva
- 5./ engedetlen
- 6./ pontos

2. sz. F e l a d a t:

2.sz. melléklet

A történethez illő képet magatok előtt látjátok.

Egy kisfiunak fájt a foga. Feldagadt az arca, egész éjjel nem aludt. Reggel édesanyjával azonnal elsietett az orvoshoz.

Egy másik gyerek éppen így járt. Ő sem pihent egész éjszaka. Reggel azonban édesanyja mégis nehezen vonszolta el az orvoshoz. Alig bírták a rendelőbe ketten bevinni.

Utasítások:

- a./ Ird a kockás ruhás gyerek képe mellé a négyzetbe annak a szónak a számát, amelyik hozzá illik.
- b./ Ird a csikos ruhás gyerek képe mellé annak a szónak a számát, amelyik hozzá illik.

3. sz. Feladat

3.sz. melléklet

- 1./ durva
- 2./ segítőkész
- 3./ engedelmes
- 4./ önző
- 5./ vidám
- 6./ félénk

3. sz. Feladat:

3.sz. melléklet

Két gyermek játszott a téren, - ezt a képen is láthatjátok.

Az egyiknek véletlenül elszakadt az ugrálókötele. A másik rögtön odaszaladt hozzá és így szólt:

Gyere ugráljunk együtt!

Igy is tettek.

Egy alkalommal a jótevő barátnak szakadt el az ugrókötele. Társa, akivel jót tett korábban, nem szólt egy szót sem, tovább ugrált egyedül.

Utasítások:

- a./ Írd abba a négyzetbe annak a szónak a számát, amelyikkel egyetértesz!
- b./ Szinezd ki azt a karikát, amelyik cselekedettel nem értesz egyet!

ANDRÁS

JÓZSI

LACI

4. sz. F e l a d a t:

4.sz. melléklet

Közös összejövételre készült az osztály. Elhatározták a pajtások, hogy megkinálják egymást a magukkal hozott édességgel.

András,,Józsi és Laci nagy gondban volt. Nem volt megtakarított pénzük. De azért mindannyian segítettek a bajon.

Laci a boltban addig ügyeskedett, míg egy zacskó cukrot a zsebébe csusztatott.

András az édesanyja elé állt és így szólt:
Szeretnék a délutáni összejövételre cukorkát vinni, de nincs pénzem, ha lehet tessék rá pénzt adni! Kérem?

Édesanyja szívesen adott, s ezt mondta: mindenkit kínálj meg a cukorkából!

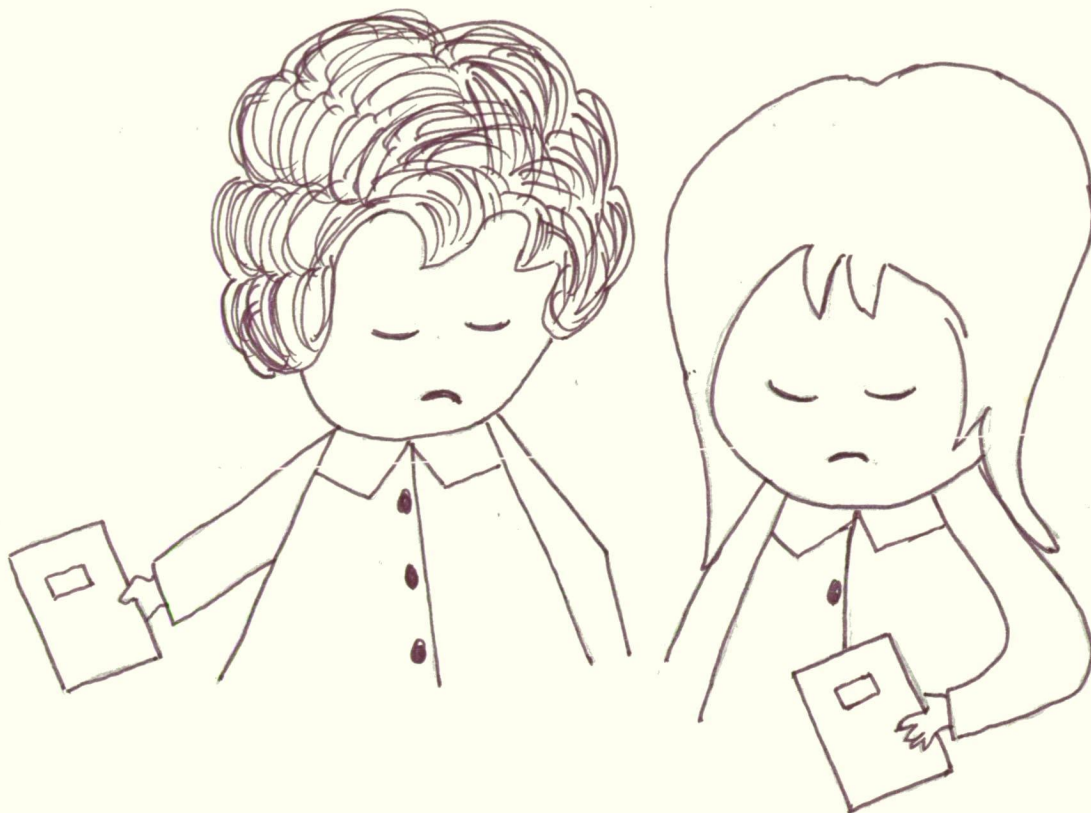
Józsi nővére névnapi ajándékából vett el két csomag cukorkát, és azt vitte el az összejövételre. Mindenkit megkinálta a cukorral ő is.

Utasítás:

Színezd ki annak a fiúnak a cukorkás zacskóját, akitől szívesen fogadnál el cukrot te is!

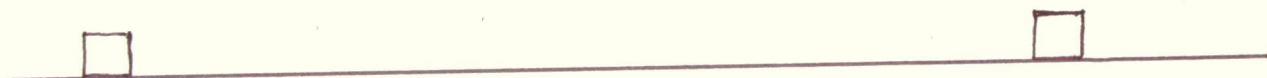
Amelyiktől nem szívesen fogadnál el cukrot, annak a zacskóját egy vonallal húzd át!

Akitől egyáltalán nem fogadnál el cukrot, húzd át a zacskóját két vonallal.

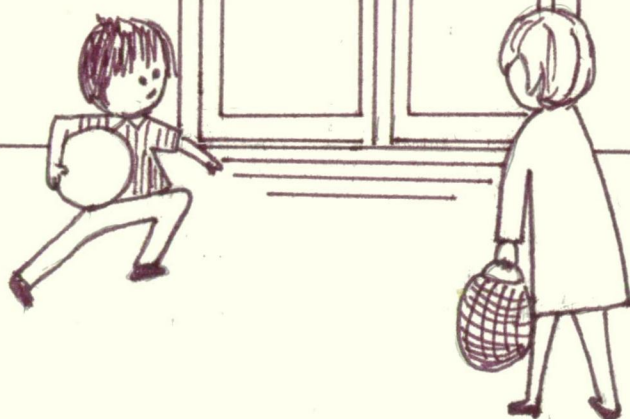

GIZI

PANNI

ÓVODA

Mi a véleményed Pistiről?

- 1./ Pisti nem ment időben a testvééréért.
- 2./ Pisti játékos gyerek volt.
- 3./ Nem biznak majd az ígéretében.
- 4./ Bosszúságot okozott édesanyjának.
- 5./ A kötelesség az első.
- 6./ A feladatot időben kell teljesíteni.
- 7./ A játék fontosabb volt neki.

6. sz. F e l a d a t:

6.sz. melléklet

Figyelmesen hallgassátok a történetet!

Pisti már negyedik osztályos, ő szokta hazavinni kistestvérét az óvodából. Egy alkalommal elfelejtette kötelességét teljesíteni, barátaival focizott.

Az óvodából az édesanyjának telefonáltak az üzembe, aki otthagya a munkát és sietett az óvodába gyermekéért.

Utban találkoztak. Édesanyja döbbenten látta Pisti kipirosodott arcát és szó nélkül átadta kistestvérét a késlekedő Pistinek. Majd sietett vissza a munkahelyére.

Pisti ekkor döbbent rá, hogy egy gól kedvéért nem volt érdemes késlekednie.

Utasítás:

Mi a véleményed Pistiről? /Csak egyet huzhatsz alá!/
/

- 1./ Pisti nem ment időben a testvéréért.
- 2./ Pisti játékos gyerek volt.
- 3./ Nem biznak majd az ígéretében.
- 4./ Bosszúságot okozott édesanyjának.
- 5./ A kötelesség az első.
- 6./ Affeladatot időben kell teljesíteni.
- 7./ A játék fontosabb volt neki.

7.sz. melléklet

Tizennégy éves tanulók erkölcsi fogalmai és íté-
letei c. fejezet kérdései, feladatai

Gyűjtsetek olyan emberi tulajdonságokat, melyek jellemvonásokat tükröznek, s az emberek magatartásában, viszonyaikban nyilvánulnak meg.

Az embereknek társaikhoz, önmagukhoz, a közösséghez, munkához, tanuláshoz, hazához, társadalomhoz való viszonyukban figyelhetők meg.

Ezek pozitív és negatív tulajdonságok lehetnek, eszerint csoportosítsátok a fogalmakat, 15 perc áll rendelkezésetekre.

8. sz. melléklet

/történetek/

- 1./ "Ervin és Ádám jó barátok. Gyakran játszottak, szórakoztak együtt. Iskolába menet megpillantották a moziplakátot. Ádám elhatározta, hogy a délelőtti tanulás helyett inkább elmegy moziba. Megkérte Ervint, jelentse tanárnőjének azt, hogy beteg lett. Másnap a tanárnő Ádám beszámolója után megkérdezte Ervint, hogy barátja igazat mondott-e?
Ervin felállt, és....."
Te mit mondtál volna Ervin helyébe és miért?
Fejezd be a történetet!

- 2./ "Péter és Zsolt együtt játszadoztak a játszótéren. Egy jól eltalált lövés betörte a közeli épület ablakát. Keresték, hogy kivolt a tettes, de Zsolt nem jelentkezett."
Mi a véleményed Zsolt tettéről, indokold!

- 3./ "Pali és Edit kémia órán vállalta, hogy elkészítik a kőzetgyűjteményt, és a következő órán az osztállyal közösen elevenítik fel ezzel kapcsolatos ismereteiket.
Vállalásaikat nem teljesítették, helyette teniszezni mentek."
Mi a véleményed a cselekedetükről és miért?

9. sz. melléklet

A tanulók erkölcsi fogalmainak gyakorisági listája

Pozitív tulaj- donságok	Ö	L	F
	/23 tanuló/	/14 tanuló/	/9 tanuló/
1. Szorgalmas	21	14	7
2. Segítőképz	20	14	6
3. Jóságos	19	13	6
4. Kedves	15	11	4
5. Okos	15	9	6
6. Illedelmes	13	8	5
7. Rendes	12	10	2
8. Ügyes	12	6	6
9. Igazságos	12	7	5
10. Bátor	11	7	4
11. Udvarias	11	7	4
12. Helytálló	11	10	1
13. Titoktartó	11	7	4
14. Emberszerető	9	6	3
15. Rokonszenves	8	5	3
16. Szerény	8	6	2
17. Odaadó	7	4	3
18. Halk	7	7	-
19. Beületes	6	4	2
20. Szófogadó	6	4	2
21. Jókedvű	6	5	1
22. Dolgos	6	3	3
23. Megértő	6	1	5
24. Eszes	5	5	-
25. Jó	5	2	3
26. Illemtudó	5	4	1
27. Gondolkodó	5	3	2
28. Szellemes	5	3	2
29. Türelemes	4	3	1

Pozitív tulajdonságok	Ö	L	F
	/23 tanuló/	/14 tanuló/	/9 tanuló/
30. Értelmes	4	2	2
31. Példamutató	4	2	2
32. Bizalmas	4	4	-
33. Jó felfogásu	4	4	-
34. Erős	3	1	2
35. Hízélgő	3	2	1
36. Munkaszerető	3	2	1
37. Bőbeszédű	3	3	-
38. Megbízható	3	3	-
39. Nyugodt	3	1	2
40. Félték	3	3	-
41. Vidám	3	3	-
42. Komoly	3	2	1
43. Kitartó	3	2	1
44. Elegáns	3	1	2
45. Magabiztos	3	3	-
46. Barátságos	3	2	-
47. Hazaszerető	2	-	2
48. Tisztelettudó	2	-	2
49. Jótevő	2	2	-
50. Játékos	2	2	-
51. Szégyenlős	2	2	-
52. Alkalmazkodó	2	2	-
53. Jóakaró	2	2	-
54. Mindenre kapható	2	-	2
55. Törékeny	2	-	2
56. Tevékeny	2	-	2
57. Merész	2	2	-
58. Szelíd	2	2	-
59. Hűségés	2	1	1
60. Jófejű	2	1	1
61. Hü	2	1	1
62. Lelkes	1	-	1
63. Szavahihető	1	-	1

Pozitív tulaj- donságok	Ö	L	F
	/23 tanuló/	/14 tanuló/	/9 tanuló/
64. Furfangos	1	-	1
65. Jól nevelt	1	1	-
66. Ismerkedő	1	1	-
67. Illeszkedő	1	1	-
68. Találékony	1	-	1
69. Józan	1	-	1
70. Tiszteletreméltó	1	-	1
71. Készséges	1	1	-
72. Tartózkodó	1	1	-
73. Édes	1	1	-
74. Drága	1	1	-
75. Csendes	1	1	-
76. Modern	1	-	1
77. Intelligens	1	-	1
78. Önzetlen	1	-	1
79. FÜRGE	1	1	-
80. Örvendező	1	1	-
81. Megható	1	1	-
82. Sportos	1	1	-
83. Jó beszédképességű	1	1	-
84. Aktuális	1	1	-
85. Munkabíró	1	1	-
86. Dícső	1	1	-
87. Fantáziadus	1	1	-
88. Aranyos	1	1	-
89. Bizakodó	1	1	-
90. Jólelkű	1	1	-
91. Vállalkozó	1	1	-
92. Emberi	1	-	1
93. Büszke	1	-	1
94. Jókedélyű	1	-	1
95. Tanulékony	1	-	1

Negatív tulaj- donságok	Ö	L	F
	/23 tanuló/	/14 tanuló/	/9 tanuló/
1. Irigy	21	14	7
2. Kapzsi	20	14	6
3. Goromba	19	11	8
4. Lusta	18	12	6
5. Önfejű	18	13	5
6. Szentelen	17	14	3
7. Csaló	17	12	5
8. Gyalázatos	15	11	4
9. Becstelen	14	11	3
10. Gógös	13	11	2
11. Hazug	13	9	4
12. Becsvágyó	11	8	3
13. Hizelgő	10	7	3
14. Korhely	10	7	3
15. Indulatos	10	9	1
16. Rendetlen	10	8	2
17. Nagyképű	9	6	3
18. Gonosz	9	8	1
19. Faragatlan	8	4	4
20. Szadista	8	3	5
21. Beképzelt	8	7	1
22. Nagyszáju	8	6	2
23. Szégyenlős	7	5	2
24. Verekedős	7	3	4
25. Udvariatlan	7	3	4
26. Utálatos	6	5	1
27. Vitatkozó	6	5	1
28. Fukar	6	3	3
29. Nagyrevágyó	6	3	3
30. Hisztis	6	5	1
31. Szélhámos	6	4	2
32. Munkakerülő	6	4	2
33. Gunyolódó	6	6	-
34. Komolytalan	6	5	1

Negatív tulaj- donságok	Ö	L	F
	/23 tanuló/	/14 tanuló/	/9 tanuló/
35. Mohó	5	4	1
36. Ügyetlen	5	4	1
37. Lopós	5	3	2
38. Rátarti	5	5	-
39. Durva	5	4	1
40. Akaratos	5	4	1
41. Ellenszenves	4	3	1
42. Hazaáruló	4	1	3
43. Maradi	4	2	2
44. Buta	4	2	2
45. Pletykás	4	3	1
46. Makacs	4	1	3
47. Mogorva	4	2	2
48. Trehány	4	2	2
49. Kényes	4	3	1
50. Hiszékeny	4	3	1
51. Kárörvendő	3	1	2
52. Talpnyaló	3	2	1
53. Kétszínű	3	2	1
54. Harácsoló	3	2	1
55. Bőbeszédű	3	3	-
56. Önző	3	-	3
57. Iszákos	3	-	3
58. Haragtartó	2	1	1
59. Kibirhatatlan	2	2	-
60. Csibész	2	1	1
61. Magának való	2	2	-
62. Szigorú	2	2	-
63. Megbízhatatlan	2	2	-
64. Tiszteletlen	2	2	-
65. Szeleburdi	2	2	-
66. Embergyűlölő	2	1	1
67. Igazságtalan	2	2	-

Negatív tulaj- donságok	Ö	L	F
	/23 tanuló/	/14 tanuló/	/9 tanuló/
68. Ideges	2	1	1
69. Beszédes	2	1	1
70. Rossz	2	1	1
71. Rossz-szívű	2	2	-
72. Gyáva	2	1	1
73. Bűnöző	2	1	1
74. Idegenkedő	2	-	2
75. Gyűlölködő	1	-	1
76. Kielégithetetlen	1	-	1
77. Gyilkos	1	-	1
78. Kéregetős	1	-	1
79. Csöves	1	-	1
80. Pofátlan	1	-	1
81. Szemérmetlen	1	-	1
82. Züllött	1	-	1
83. Zsugori	1	-	1
84. Értetlen	1	-	1
85. Szószátyár	1	-	1
86. Magabiztos	1	-	1
87. Hallgató	1	-	1
88. Embertelen	1	-	1
89. Szófogadatlan	1	-	1
90. Rosszkezdő	1	-	1
91. Fegyelmezetlen	1	-	1
92. Tróger	1	-	1
93. Kritizáló	1	-	1
94. Naplopó	1	-	1
95. Csufolkodó	1	1	-
96. Sértődékeny	1	1	-
97. Árulkodós	1	1	-
98. Aluszekony	1	1	-
99. Erkölcstelen	1	1	-
100. Lobbanékony	1	1	-

Negatív tulaj- donságok	Ö	L	F
	/23 tanuló/	/14 tanuló/	/9 tanuló/
101. Önimádó	1	1	-
102. Erőszakos	1	1	-
103. Rabló	1	1	-
104. Engedetlen	1	1	-
105. Renyhe	1	1	-
106. Tunya	1	1	-
107. Tehetetlen	1	1	-
108. Hangoskodó	1	1	-
109. Puskázó	1	1	-
110. Tuskó	1	1	-
111. Koszos	1	1	-
112. Figyelmetlen	1	1	-
113. Cserbenhagyó	1	1	-
114. Rosszakaró	1	1	-
115. Ünneprontó	1	1	-
116. Megvető	1	1	-
117. Flegma	1	1	-
118. Nem helytálló	1	1	-
119. Kiskirályoskodó	1	1	-
120. Fajgyűlölő	1	1	-
121. Félenk	1	1	-
122. Élretörő	1	1	-
123. Csárogó	1	1	-
124. DERőszakos	1	1	-
125. Káromkodós	1	1	-
126. Szívtelen	1	1	-
127. Bunkó	1	1	-
128. Nem szorgalmas	1	1	-
129. Neveletlen	1	1	-
130. Hitetlen	1	1	-
131. Féltékeny	1	1	-
132. Ellenállhatatlan	1	-	1
133. Féktelen	1	-	1
134. Szavahihetetlen	1	-	1
135. Hűtlen	1	-	1

Jelzések:

Ö = Az összes tanuló dolgozatában hány-
szor fordul elő a fogalom.

L = Hányszor használták a fogalmat a
lányok.

F = Hányszor használták a fogalmat a
fiuk.

10.sz. melléklet

Osztályfőnöki óra

Osztály: 8.

A tanítás helye: Általános

Iskola Pusztaföldvár

Tanítás ideje: 1983. november 9.

Osztályfőnök: B. Kovács János

Az óra anyaga: Az egyén és a kötelességtudat

Az óra célja: A kötelességtudás fogalmának tudatosítása

Az óra feladatai: Tapasztalatok, szituációk megbeszélése során a kötelességtudás körének, tartalmának pontos megismerése.
A fogalom tisztázása.

Nevelési feladatok: A kötelességtudás kialakítása a tanulóknban.

A tanulás, a munka jog és kötelesség.
Pontosságra, felelősségérzetre, igazságosságra nevelés.

Óra-rész	Az óra menete, az anyag feldolgozása	Alkalmazott módszerek
I/1.	- Szervezési feladatok	
2.	- Igazolások	Frontális
3.	- Osztályproblémák megbeszélése	munka
4.	- Aktuális politikai és sportesemények	
Bevezető beszélgetés	Pali és Edit történetének felolvasása, melyet a vizsgálat során ismertek meg a tanulók. Hogyan ítélik meg cselekedetüket?	Tanári felolvasás

Óra- rész	Az óra menete, az anyag feldol- gozása	Alkalmazott módszerek
II/1.	Tanulói vélemények hangzanak el.	Itéletalkotás 5-6 tanuló részéről
	Kötelesség elmulasztása nem ke- rül felszínre.	
	Mit mulasztottak el ezek a ta- nulók? - kötelességüket -	Irányított kérdés
	Mik tartoznak az emberek köte- lességei közé? - munka - tanulás - gondoskodás a gyermekről	Beszélgetés
	- Gyerekek! Mi a ti kötelessé- getek? - tanulás -	Frontális munka
	Ezen kívül nem hangzik el más, ezért a Házi rend idevonatkozó részét felolvastatják az osztá- lyfőnök egy tanulóval. Rájön- nek, milyen sokrétű ez a felsó- rolás.	
2.	- Gyűjtsetek példát arra vonat- kozóan, hogy milyen követke- zményekkel járhat a kötelesség elmulasztása!	
	Először saját példáik alapján, környezetükkel kapcsolatban hang- zanak el ilyenek. Majd tárgul a kör. Enyhébb és súlyosabb esete- ket is sorolnak;	Vitatkoznak, véleményt al- kotnak a tanu- lók egyre töb- ben mondják el a mindenna-

Óra- rész	Az óra menete, az anyag feldol- gozása	Alkalmazott módszerek
	<ul style="list-style-type: none"> - Szerelő pontatlan munkája - Orvos felelősségteljes megál- lapításai, helytelen gyógy- szer felírása. - Bíró igazságos ítélete. - Mérnökök pontos tervezése - KRESZ-szabályok felelőtlen, figyelmetlen be nem tartása stb. <p>Embernek életébe kerülhet a köte- lesség elmulasztása. Hogyan fogalmazhatók meg a köte- lességtudás tartalmát?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mozaikszerű összerakás sikerül. 	<p>pi életből, ujságokból ismert törté- neteit.</p> <p>Tények felső- rolása</p>
3.	Fogalom meghatározása az Etikai kislexikon segítségével.	A fogalom tuda- tosítása lexi- kon segítségével.
4.	Önértékelések, az osztály tanu- lóinak értékelése a kötelesség- teljesítésének szempontjából, Pali és Edit magatartása.	
	<ul style="list-style-type: none"> - Kit nevezel kötelességtudónak. Sok a jelentkező a fogalom he- lyes meghatározása hallható. 	Önálló megfo- galmazások
III/1.	Az óra értékelése	
	<u>Feladat:</u> megfigyelések a témá- val kapcsolatban	Önálló otthoni munka

11.sz. melléklet

Az általános iskola felsőtagozatos tanulóinak erkölcsi-
- társadalmi fejlettségének vizsgálata

K é r d ő i v

Kedves Tanulónk!

Egy kérdőív van előtted. A kérdések figyelmes elolvasása után őszinte véleményedre vagyok kíváncsi. Csak abban az esetben vagy segítségemre, ha őszintén írod le a kijelölt helyre gondolataidat.

Nevet ne írd a lapra!

1./ Írd le egy olyan esetet, amikor valakit igazi közösségi embernek tartottál. _____

2./ Fontosság szerint rangsorold az alábbi tulajdonságokat: segítőkész, bátor, közösségi, jó tanuló, lelkes,

1. _____ 2. _____ 3. _____

4. _____ 5. _____

3./ Kit tartasz legjobb barátodnak, miért őt választottad? _____

4./ Kinek a kedvéért tanulsz? /húzd alá/

a./ Szüleimnek, nekem, osztályomnak.

b./ Legjobb tanuló legyek az osztályban.

c./ Szüleim kedvéért.

d./ Az osztályközösség jobb eredményéért.

5./ Szerinted miért kell fegyelmezetten viselkedni?

6./ Ha osztályotokban, órsötökben valaki hibát vét,
megbírálod-e? Miért igen, miért nem?

7./ Osztályfőnöki órán, rajfoglalkozáson gyakran be-
szélgettek közösségetek gondjairól, eredményeiről?
Hibáidat elismered-e esetenként az osztály előtt?
Miért igen, miért nem?

8./ Az iskolai farsangi ünnepélyre mindenki lelkesen
készült. Az osztályokban megszervezték a jelmezek
és kellékek elkészítését. A színházterem díszíté-
sében már csak az 5. osztályosok és a szülők vet-
tek részt.

Nem a mi feladatunk! - hangoztatták.

Bennünket csak az érdekel, hogy osztályunk jól
szerepeljen.

Mi erről a véleményed?

I r o d a l o m

- 1./ Farkas Endre: Erkölc, érték, nevelés
Tankönyvkiadó, Budapest 1980. 11.o.
- 2./ Harsányi István: Iskolai nevelés pszichológus
szemmel
Tankönyvkiadó, Budapest 1970. 83.o.
- 3./ Dr. Ágoston - Jausz: A nevelés elmélete II.
Tankönyvkiadó, Budapest 1965. 63.o.
- 4./ Bábosik István-
- Biró Katalin: Az általános iskolás tanulók er-
kölcsei fejlettségének vizsgálata
Pedagógiai Közlemények Tankönyv-
kiadó Budapest, 1980. 10. o.
- 5./ Farkas Endre: Erkölc, érték, nevelés
Tankönyvkiadó, Budapest 1980. 10.o.
- 6./ Dr. Ágoston György: A kommunista erkölcs tartal-
ma és az erkölcsi nevelés feladatai
Tankönyvkiadó, Budapest 1962. 18.o.
- 7./ Dr. Ágoston György: A kommunista erkölcs tartalma
és az erkölcsi nevelés feladatai.
Tankönyvkiadó, Budapest 1962. 71.o.
- 8./ Majzik Lászlóné dr.: Osztályfőnöki kézikönyv az
általános iskola 5.-8. osztálya
számára
Tankönyvkiadó, Budapest 1980. 30.o.
- 9./ Bábosik István: Az erkölcsi tudatosság hatása a
magatartásra a serdülés időszakában.
Pedagógiai Közlemények 5., Tankönyv-
kiadó Budapest, 1969. 11.o.
- 10./ Nagy Katalin: Igazságos, becsületos, bátor
Tankönyvkiadó, Budapest 1978. 22.o.

11./ Biró Katalin: Erkölcsi tudatossági szintvizsgálatok

Akadémiai Kiadó, Budapest 1976.

128. o.

12./ Etikai Kislexikon: Kossuth Könyvkiadó, Budapest

1967. 133.o.

13./ Etikai Kislexikon: Kossuth Könyvkiadó, Budapest

1967. 27.o.

14./ Az általános iskolai tanulók tervszerinti nevelésének programja

Tankönyvkiadó, Budapest 83.o.